

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ERMENİ TERÖR ÖRGÜTÜ ASALA VE ŞEHİT EDİLEN TÜRK
DİPLOMATLAR

İsmail ÇEVİKBAŞ
0930204048

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Özgür TÜRKER

ISPARTA – 2021

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ermeni Terör Örgütü Asala ve Şehit Edilen Türk Diplomatlar” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İsmail ÇEVİKBAŞ

27.01.2021

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	İsmail ÇEVİKBAŞ
Öğrenci Numarası	0930204048
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Özgür TÜRKER
Tez Başlığı	Ermeni Terör Örgütü ASALA ve Şehit Edilen Türk Diplomatlar
Turnitin Ödev Numarası	1506987839

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 120 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 11/02/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;
% 7'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı konusunda ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı konusunda olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

11/02/2021

Dr. Öğr. Üyesi Özgür TÜRKER

“Ermeni Terör Örgütü Asala ve Şehit Edilen Türk Diplomatlar” başlıklı bu yüksek lisans tez çalışmasını; Ermeni isyanları, Birinci Dünya Savaşı, Nemesis suikastları ve Asala terör örgütü saldırıları ile hayatını kaybeden tüm insanlar ile şehit edilen Türk Diplomatlara ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

“Ermeni Terör Örgütü ASALA ve Şehit Edilen Türk Diplomatlar” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının; konu belirleme, literatür taraması ve kaynaklara erişim ile yazım aşamalarında akademik danışmanlığın gereklerini yerine getirmenin yanı sıra bir tarih bilimci olarak, desteklerini esirgemeyen ve her zaman yol gösterici olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Özgür TÜRKER’e, çalışmanın kalite ve niteliğinin artması için eleştirileri ile katkı sağlayan ve rehber olan tez jürisi üyeleri Doç. Dr. Ayşegül ŞENTÜRK ve Doç. Dr. Tekin ÖNAL’a, bu süreçte ihtiyaç duyduğum kaynakları tarama yaparak, elektronik ortama aktaran Fatih SAYAR’a sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

İsmail ÇEVİKBAŞ

Isparta, 2021

(ÇEVİKBAŞ, İsmail, *Ermeni Terör Örgütü Asala ve Şehit Edilen Türk Diplomatlar*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021).

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan gelişmeleri sözde soykırım olarak nitelendiren Ermeni toplumunun bir kısmı, Türk milletine karşı büyük bir nefret duygusu beslemektedir. Ermenilerin terör eylemleri, 1970 ve 1980'li yıllar boyunca Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef almış, ASALA terör örgütü aracılığıyla masum sivillerin canına kıyılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; Ermeni sorununun tarihsel arka planının aydınlatılması, bu suretle de terör örgütü ASALA'nın kuruluş gerekçelerinin ortaya konulması ve bu kanlı terör örgütü tarafından şehit edilen Türk diplomatların kimliklerinin yeniden hatırlatılmasıdır. Çalışmada eldeki imkanlar dahilinde detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu kaynakların işaret ettiği üzere ASALA terör örgütü Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok farklı bölgesinde Türk diplomatları şehit etmiştir. ASALA terör örgütünün saldırıları, hedeflendiği gibi Türkiye'yi dış politikada köşeye sıkıştırmamış, aksine 13 yıl süren eylemler sonucunda ASALA terör örgütü eylem yapamaz hâle gelmiş ve sonrasında ortadan kalkmıştır. Çalışmada vurgulanan sonuçlardan bir tanesi 1980'li yılların ortasından bu yana saldırı gerçekleşmemesine rağmen Türkiye için terör tehdidinin sona ermediği, bu nedenle faşizan eğilimlere sahip Ermenilerin terör eylemlerine karşı hazırlıklı olunması gerektiğidir.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Sorunu, Ermenilerin terör eylemleri, ASALA terör örgütü, Şehit Türk diplomatlar.

(ÇEVİKBAŞ, İsmail, *Armenian Terrorist Organization ASALA and Martyrs of Turkish Diplomats*, Master Thesis, Isparta, 2021).

ABSTRACT

Part of the Armenian community, who described the developments in the last years of the Ottoman Empire as so-called genocide, feel a great hatred towards the Turkish nation. Innocent civilians were killed as a result of the terrorist attacks carried out by the ASALA terrorist organization in the 1970s and 1980s. The main purpose of this study is to provide information about our Turkish diplomats who are martyred by the Armenian terrorist organization ASALA. In the study literature review method has been used. According to the results obtained, ASALA terrorist organization has martyred Turkish diplomats in many different parts of the world, especially in Europe. Attacks of ASALA terrorist organization, could not suppress in Turkey's foreign policy as intended, as a result of 13 years of actions, the ASALA terrorist organization became unable to take action and then disappeared. One of the results which is highlighted is not end of the Armenian terrorist threat to Turkey due to the absence of an attack since the mid-1980s, therefore, it is necessary to be prepared against Armenian terrorism.

Keywords: Armenian Problem, Armenian Terrorist Activities, ASALA Terror Organization, Martyr Turkish Diplomats.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ERMENİ İSYANLARI VE ERMENİ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

1.TARİHTE ERMENİLER VE ERMENİ SORUNU	4
1.1. Tarihte Ermeniler	4
1.2. Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı	6
1.3. Ermeni İsyamları	13
1.4. Tehcir Kanunu ve Uygulaması	17
1.5. Tehcirden Sonra Ermeni Sorununun Gelişimi	23
1.6. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Ermeni Sorunu	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE ERMENİSTAN ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER VE ASALA TERÖR ÖRGÜTÜ

2.TÜRK – ERMENİ SİYASİ İLİŞKİLERİ VE TERÖR ÖRGÜTÜ ASALA	28
2.1. Türkiye-Ermenistan İlişkileri	28
2.2. Ermeni Sorununun Uluslararası Bir Boyuta Taşınması	30
2.3. ASALA’nın Kuruluşu	33
2.4. ASALA’ya Bağlı Paravan Örgütler	41
2.5. ASALA’nın Mali Kaynakları	42
2.6. ASALA’ya Dünya Ülkelerinden Tepkiler	43
2.7. ASALA’nın Etkisini Kaybetmesi ve Örgütün Sonu	44
2.8. Türkiye’nin ASALA’ya Yaklaşımı	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASALA’NIN TERÖR EYLEMLERİNDE ŞEHİT ETTİĞİ TÜRK DİPLOMATLAR VE ASALA’NIN TERÖRİST EYLEMLERİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMALARI

3.ŞEHİT EDİLEN TÜRK DİPLOMATLAR VE DIŞ POLİTİKA	47
3.1. ASALA’nın Terör Eylemleri	47
3.1.1. Mehmet Baydar ve Bahadır Demir’in Şehit Edilmesi	51
3.1.2. Daniş Tunalıgil’in Şehit Edilmesi	53
3.1.3. İsmail Erez’in Şehit Edilmesi	54
3.1.4. Oktar Cirit’in Şehit Edilmesi	55
3.1.5. Taha Carım’ın Şehit Edilmesi	56
3.1.6. Necla Kuneralp ve Beşir Balcıoğlu’nun Şehit Edilmesi	57
3.1.7. Ahmet Benler’in Şehit Edilmesi	59
3.1.8. Yılmaz Çolpan’ın Şehit Edilmesi	59
3.1.9. Galip Özmen ve Neslihan Özmen’in Şehit Edilmesi	60
3.1.10. Şarık Arıyak ve Engin Şayer’in Şehit Edilmesi	62

3.1.11. Reşat Moralı ve Tecelli Arı'nın Şehit Edilmesi.....	63
3.1.12. Mehmet Savaş Yergüz'ün Şehit Edilmesi	64
3.1.13. Kemal Arıkan'ın Şehit Edilmesi	65
3.1.14. Orhan Gündüz'ün Şehit Edilmesi	66
3.1.15. Erkut Akbay ve Nadide Akbay'ın Şehit Edilmesi	67
3.1.16. Atilla Altıkat'ın Şehit Edilmesi	69
3.1.17. Bora Süelkan'ın Şehit Edilmesi	69
3.1.18. Galip Balkar'ın Şehit Edilmesi	70
3.1.19. Dursun Aksoy'un Şehit Edilmesi.....	71
3.1.20. Işık Yönder'in Şehit Edilmesi.....	72
3.2. Ülkeler Arası İlişkiler Açısından Etkiler	74
3.2.1. Türkiye-İngiltere İlişkileri	74
3.2.2. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri	75
3.2.3. Türkiye-Rusya İlişkileri	76
3.2.4. Türkiye ve Diğer Ülkeler Arasındaki İlişkilere Dair Genel Değerlendirme..	77
3.3. Basına Yansımaları	77
SONUÇ.....	79
KAYNAKLAR	83
EKLER.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	103

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. Adıyaman'da Bir Yılda Katolik Olan Gayrimüslim Sayısı (1894 Yılı).....	8
Tablo 2. Vilayetlere Göre Ermeniler Tarafından Katledilen Türklerin Sayısı (1912-1922)	25
Tablo 3. ASALA'nın Terör Eylemleri	49
Tablo 4. ASALA'nın Eylemlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	50

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Ermeni Komitelerinin İsyân Talimatları.....	14
Şekil 2. Birinci Dünya Savaşı Döneminde Ermeni İsyânları.....	16
Şekil 3. Göç Ettirilen Ermenilerin Sayısıyla İlgili Veriler.....	20
Şekil 4. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni ve Müslümanların Kayıplarına Dair Veriler	21
Şekil 5. Sözde Ermeni Soykırımını Tanıyan Ülkeler ve Tanıma Tarihi.....	32
Şekil 6. Türkiye'ye Yönelik Terör Dalgası ve ASALA	40

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Sayfa

Fotoğraf 1. ASALA Tarafından Şehit Edilen Mehmet Baydar	52
Fotoğraf 2. ASALA Tarafından Şehit Edilen Bahadır Demir	52
Fotoğraf 3. ASALA Tarafından Şehit Edilen Danış Tunalıgil	53
Fotoğraf 4. ASALA Tarafından Şehit Edilen İsmail Erez	54
Fotoğraf 5. ASALA Tarafından Şehit Edilen Talip Yener	55
Fotoğraf 6. ASALA Tarafından Şehit Edilen Oktar Cirit	56
Fotoğraf 7. ASALA Tarafından Şehit Edilen Taha Carım	57
Fotoğraf 8. ASALA Tarafından Şehit Edilen Necla Kuneralp	58
Fotoğraf 9. ASALA Tarafından Şehit Edilen Beşir Balcıoğlu	58
Fotoğraf 10. ASALA Tarafından Şehit Edilen Ahmet Benler.....	59
Fotoğraf 11. ASALA Tarafından Şehit Edilen Yılmaz Çolpan	60
Fotoğraf 12. ASALA Tarafından Şehit Edilen Galip Özmen	61
Fotoğraf 13. ASALA Tarafından Şehit Edilen Neslihan Özmen (Galip Özmen'in Kızı)	61
Fotoğraf 14. ASALA Tarafından Şehit Edilen Şarık Arıyak.....	62
Fotoğraf 15. ASALA Tarafından Şehit Edilen Engin Sever.....	62
Fotoğraf 16. ASALA Tarafından Şehit Edilen Reşat Moralı.....	63
Fotoğraf 17. ASALA Tarafından Şehit Edilen Tecelli Arı	64
Fotoğraf 18. ASALA Tarafından Şehit Edilen Mehmet Savaş Yergüz	65
Fotoğraf 19. ASALA Tarafından Şehit Edilen Kemal Arıkan.....	66
Fotoğraf 20. ASALA Tarafından Şehit Edilen Orhan Gündüz.....	67
Fotoğraf 21. ASALA Tarafından Şehit Edilen Erkut Akbay.....	68
Fotoğraf 22. ASALA Tarafından Şehit Edilen Nadide Akbay	68
Fotoğraf 23. ASALA Tarafından Şehit Edilen Atilla Altıkat	69
Fotoğraf 24. ASALA Tarafından Şehit Edilen Bora Süelkan.....	70
Fotoğraf 25. ASALA Tarafından Şehit Edilen Galip Balkar.....	71
Fotoğraf 26. ASALA Tarafından Şehit Edilen Dursun Aksoy	72
Fotoğraf 27. ASALA Tarafından Şehit Edilen Işık Yönder	73

GİRİŞ

19. yüzyılın başlarından itibaren gücünü yitirmeye başlayan Osmanlı Devleti çok uluslu ve teokratik bir devlet görünümündeydi. İmparatorluk sınırları dahilinde Türklerle birlikte; Müslüman Araplar, Yahudiler, Rumlar, Balkanlarda Slav halkları ile Anadolu'nun doğu vilayetlerinde yoğun bir Ermeni nüfus bulunmaktaydı. Balkanlardan başlayarak Osmanlı Anadolu'suna doğru yayılma eğilimi gösteren milliyetçi ayaklanmalar imparatorluğun bu bölgelerdeki varlığının neredeyse tamamına yakını kaybetmesine neden oldu. 1878 Berlin Antlaşması ardından artık Balkanlarda Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek gibi bağımsız ya da Avrupalı devletlerin himaye ettiği siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştı. Bir hastalık gibi Osmanlı mülkünü saran bu ayrılıkçı hareketlerin partizan, komitacı çetnik gibi isimlerle eşkıyalık faaliyetlerine girişmesi I. Dünya Savaşı öncesinde devleti içten çökertmeye yönelik faaliyetlerdi. Ermeniler de diğer Hristiyan toplulukların alet olduğu bu ihanet sarmalına dahil olma konusunda eğilimler göstermekteydiler (Ünal, 2011: 1) Osmanlı Ermenilerinin 1878 yılından itibaren ileride bir kangren halini alacak ayrılıkçı temayüllerinin açık delilleri Osmanlı Devleti'nin resmî belge külliyyatında da önemli bir yekûn oluşturmaktadır.¹

Daha henüz Ağustos 1914'te Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na katılmamışken Rus Çarı bir beyanname yayımlayarak bütün Ermenileri, Müslüman boyunduruğundan kurtulmaları için Rus bayrağı altında toplanmaya davet ediyordu (Kodaman, 2015: 7).

Amerikalı tarihçi Justin McCarty *Türkler ve Ermeniler* adını taşıyan eserinde Ermeni sorununun batılı akademisyenler tarafından tek taraflı ve önyargılı bir biçimde ele alındığı, hatta bunun neredeyse bir tabu haline getirildiğini vurgulamaktadır. Öyle ki yazar, Ermenilerin Türklerden zulüm gördüğüne dair yaygın popüler kültürde genel bir

¹ Bu konuda Osmanlı arşiv vesikaları ışığında meydana getirilen iki önemli eser mevcut bulunmaktadır. Dr. Recep Karacakaya tarafından 2001 yılında derlenen *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)* adlı eserde Berlin Antlaşması ardından ortaya çıkan Ermeni sorununun tarihsel bir kronolojisi verilmektedir (Karacakaya, 2001). Yine Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında Recep Karacakaya'nın da içinde bulunduğu bir heyet tarafından derlenen *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları* adlı 4 ciltlik eserde Ermeni isyanlarının resmi belgelere yansıyan yüzünü ortaya koymaktadır (Karacakaya, 2008).

inanç oluştuğunu, herhangi birinin bu durumu sorgulamaya kalktığında ise adeta “soykırım inkârcısı” durumuna düşürüldüğünden yakınmaktadır. McCarty, esasında ise bu önyargının kökenlerinin Avrupa toplumlarında yaygın olarak görülen Türk karşıtlığı ve ırkçı bakış açısı paralelinde geliştiğini, çoğunluğu Müslüman olan Asyalı Türklere karşı “ırksal kardeşler” olarak görülen Ermenilerin kayırıldığını ifade etmektedir. (McCarty, 2019: 1-2)

İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Osmanlı Devleti topraklarındaki misyonerlik faaliyetlerinde de Ermeniler önemli bir yer tutmuştur. Temelde Şark Meselesi² ile ilintili olan Ermeni sorununun kökeninde farklı devletlerin Osmanlı Devleti’ne karşı Ermenilerin de aralarında bulunduğu bazı toplumları kışkırtmak suretiyle kendilerine “böl, parçala, yönet” şeklinde tabir edebileceğimiz bir strateji belirlemiş olmaları Ermenilerin Osmanlı Devleti’ne karşı isyan çıkarmalarını beraberinde getirmiştir. Ermeni çetelerinin terör eylemlerinin ortaya çıkması sürecini bu gelişmeler etrafında ele almakta fayda vardır. Osmanlı Devleti döneminde başlayan bu gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını izleyen yıllarda da devam etmiştir. 1970’li yıllarda ASALA ile birlikte Ermenilerin terör eylemleri zirve yapmıştır. Bu çalışmanın temel araştırma konusu terör örgütü ASALA’nın kendi varlığını dayandırmak istediği tarihsel doktrinin arka planında yer alan çarpıtmaları ve bunun bir travma psikolojisi siyasetine nasıl alet edildiğinin ortaya konulmasıdır.

Tarih boyunca olduğu gibi son yüzyılda Ermeniler üzerinden çıkar sağlamaya çalışan birtakım ülkeler bulunmaktadır. Bu da Ermenilerin terör eylemlerinin ortaya çıkması ve gelişmesinde doğrudan etkisini göstermektedir. ASALA’nın ortaya çıktığı dönemden itibaren yaptığı eylemlerin, sözde soykırım yalanını tekrar dünya kamuoyunun gündemine taşıyarak Türkiye’nin uluslararası saygınlığına gölge düşürmeye yönelik bir planın parçası olduğu ve bu noktada örgütün PKK gibi terör örgütleriyle işbirliği yapıldığı görülmektedir.

² Şark Meselesi; tarih boyunca Hristiyan Batılı milletlerin ve bunların etkileriyle Türk asıllı olmayan diğer Müslüman milletlerin, Müslüman Türk milletini, devletini sosyal, ekonomik, sanayi, kültür ve siyasi açılardan etkisi altına almak ve öylece tutmak ya da yok etmek kastından ve gayesinden kaynaklanan meselelerin tümüne verilen isimdir (Bkz. Yalçın, 2015).

Örgütün yaptığı eylemlerdeki odak nokta; Türkiye’ye mümkün olan her platformda zarar vermektir. ASALA terör örgütü tarafından terör eylemlerinin düzenlenmesi, Türkiye’nin özellikle siyasi, sosyal ve kültürel boyutlarda zor durumda kalmasına neden olmuştur. Özellikle dış politika özelindeki etkiler, bu çalışma konusu gereğince daha fazla üzerinde durulacak husus olarak belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERMENİ İSYANLARI VE ERMENİ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

1.TARİHTE ERMENİLER VE ERMENİ SORUNU

1.1. Tarihte Ermeniler

Ermenilerin etnik kökeni ve tarihleri hakkında birbiriyle çelişkili bilgiler bulunmakla birlikte bunların çoğunluklar resmî belgelere değil efsane ve masallara dayandığı görülmektedir (Ünal, 2011: 15). Bu bağlamda Ermenilerin varlığını Ermeni kaynakları çok eski dönemlere kadar uzandırsa da bunun tersini savunan araştırmaların da varlığı söz konusudur. Ermeni adına ilk kez MÖ 6. yüzyılda Pers Kralı Darius'un kitabında rastlanmaktadır. Ermenilerin Urartu Devleti'nin yıkılması ile birlikte milattan önce 6. yüzyılda Van Gölü ve etrafına yerleştikleri tahmin edilmektedir (Memiş, 2007: 4).

Ermeni tarihçiler arasında dahi Ermenilerin geçmişi ve kökeni hakkında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ermenilerin kökenini Urartulara dayandıran, Ermenilerin bir Turan ırkı olduğunu belirten, Balkan kökenli Trak-Frig soyuna ait olduğunu belirten görüşlerin varlığı ile karşılaşılmaktadır (Akbulut, 1995: 29). Bu da Ermenilerin tarihteki varlıklarının ve kökenlerinin üzerinde anlaşılan bir konu olmaktan uzak yapıda olduğunu göstermektedir.

Bir araştırmada Ermenilerin kökenine dair şu ifadeler yer verilmiştir: *“Ermeni bilim adamları Ermeni tarihini daha eskilere götürmek isteseler de gerçekte Ermeni toplumunun eski tarihi hakkında tam bir görüş birliği mevcut değildir ve karanlıkta kalmaktadır. Ermeniler, tarihlerini gördükleri gibi değil, görmek istedikleri gibi yazmış ve bunun propagandasını yapmışlardır”* (Şihaliyev, 2005: 2).

Ermeniler, tarihlerindeki karanlık noktalar bir yana dursun, genel itibariyle en eski Hristiyan halklardan birisi olarak bilinmektedir. Ermenilerin kilisesi, kurucusunun adına ithafen Gregoryen Ermeni Kilisesi olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2017: 75). Bizans

döneminden itibaren Ermeniler, kendilerini Hristiyanların mezhep çatışmalarının ortasında bulmuşlardır.

Ermenilerin neredeyse hepsi MS 300 yılında ilk Katolikosları St. Gregoire (Aziz Greguar) tarafından Hristiyanlaştırılmışlardır. Bu din adamı ilk büyük Ermeni kilisesini Erivan yakınlarındaki Eçmiyazin’de inşa ettirdi. O günden bu yana Ermenilerin en büyük ruhanî lideri Eçmiyazin’de ikamet etmektedir (Kodaman, 2015: 19).

Osmanlı Devleti bünyesinde Ermeniler, uzun yıllar boyunca Türklerle iyi ilişkiler içinde yaşamışlardır. Türkler ve Ermeniler arasındaki bu olumlu ilişkiler, milliyetçilik düşüncesinin temelini atıldığı Fransız ihtilaline kadar, yani 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ermeniler arasında bağımsızlık fikrinin yayılmaya başlaması bu dönemle birlikte görülmeye başlamıştır (Kaya, 2017: 80).

Ermenilerle ilgili geçmişten bugüne temel bilgiler aşağıdaki gibi açıklanabilir (Movsisyan, 2017: 5):

- i. Antik dönem (MÖ 330’lu yıllara kadar uzanan süreci içermektedir),
- ii. Eski dönem (bu dönemde Ermeni krallıkları bulunmaktadır ve Hristiyanlık öncesi Ermeni kültürü hâkimdir),
- iii. Orta Çağ dönemi (Ermenilerin Hristiyan olduğu ve Türklerin hâkimiyetine girdiği dönemdir),
- iv. Yeni dönem (Ermeni sorunun ortaya çıktığı dönemdir ve Birinci Dünya Savaşı dönemine kadar uzanır),
- v. Modern dönem (Ermeni sınırlarının tartışma konusu olarak gündemde olduğu ve sonunda bağımsızlığın kazanıldığı dönemi ifade etmektedir) şeklindedir.

Konuyla ilgili farklı kaynaklardan farklı bilgilerin elde edilebileceği göz ardı edilmemelidir. Tarihte Ermeniler konusunda fikir birliğinin olmaması ve çalışmanın konusu göz önünde bulundurularak Osmanlı Devleti döneminde Ermeniler ve Ermeni

sorununun ortaya çıkışına ilişkin bilgiler verilmesi suretiyle ilerleme kaydedilmesi uygun görülmüştür.

1.2. Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı

Selçuklu dönemine kadar uzanan Türk-Ermeni ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Ermeniler tarafından gerçekleştirilen isyanlar, tehcir, Ermeni çetelerinin terör eylemleri gibi gelişmelerle 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar oldukça kötü bir hâl almıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında işgalci güçlerin desteklediği Ermeniler, özellikle güney bölgelerinde Türklere yönelik büyük katliamlar yapmışlardır. Lozan Antlaşması sonrasında Ermeniler tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri duraklamıştır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkiler bu dönemden itibaren 1960'lı yıllara dek ilişkilerin yeniden yapılandırıldığı dönem olarak anılsa da devletler düzeyinde bir yakınlaşma gibi bir durumdan bahsetmek güçtür. 1970'li yıllardan 1985 dönemine kadar olan süre ise Ermenilerin terör eylemlerinin tekrar başladığı bir dönemdir. 1985'ten gününe kadar uzanan dönem ise silahsız mücadele olarak nitelendirilmektedir. Anlaşılabileceği üzere Ermeniler, belirli dönemlerde Türkiye'ye yönelik terörist eylemler yapmaktan geri durmamaktadır. ASALA terör örgütü, Taşnak ve Hınçak komitelerinin desteklediği teröristler Ermeniler tarafından yapılan terör eylemlerinin baş aktörleri olarak bilinmektedir (Savranlı, 2009: 74).

Yukarıda kısaca özetlenen ve her geçen gün kötüye doğru evrilen ilişkilerin başlangıcını yaklaşık bin yıl öncesine kadar götürmek mümkündür. Ermenilerin Türk idaresine girmesinin öncesinde Bizans'a bağlı oldukları bilinmektedir ve Bizans döneminde Ermeniler mezhep tutuculuğuyla sürekli baskı altında kalmışlardır. 1071 yılındaki Malazgirt Zaferi'yle birlikte Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri, Ermeniler ve Selçuklular arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte Ermenilerin Osmanlı Devleti idaresine girdiği ve bu süreçte kendilerine gösterilen hoşgörü sebebiyle bir tereddüt yaşamadıkları ifade edilmektedir (Altıntaş, 2005a: 153).

Ermenilerin varlıklarını en rahat şekilde sürdürdükleri dönem Osmanlı Devleti dönemidir. Selçuklu ve Osmanlı Devleti himayesinde Türklerin idaresinde yaşayan Ermeniler, bu dönemlerde Türk halkıyla iç içe yaşamış ve kültürel kaynaşma içerisinde

olmuşlardır (Akçay, 2011: 20). Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlaması ve çöküş sürecinin gelişmesi ile birlikte Ermenilerin Batılı ülkelerin kışkırtmaları sonucunda bağımsızlık için çaba göstermeye başlaması, Ermeni sorununun ortaya çıkmasında belirleyici rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde herhangi bir azınlık meselesi söz konusu olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasını fırsat bilen Batılı güçlerin Ermenileri de içerecek şekilde azınlıkları siyasi ve ekonomik çıkarları için kullanmaya başlamaları Ermeni sorununun ortaya çıkmasındaki belirleyici etken olarak görülmektedir (Mert, 2003: 149).

Çoğu tüccar ve devlet bürokrati olan Ermenilerin Osmanlı Devleti içindeki pozisyonu 1820'lerdeki Yunan isyanlarından sonra güven telkin eden bir mahiyet kazandı. Müslümanların mali konularda ve Avrupa finans sistemi hakkında yetersiz kalması Osmanlı ekonomisini Ermenilere bağımlı hale getirdi. Ermeni tüccarların Avrupalılarla ve Avrupa bankalarıyla sıkı ilişkileri bulunmaktaydı (McCarty, 2019: 15).

1839 yılında ilan edilen Tanzimat ve 1856 yılında irsal olunan Islahat Fermanı ile Osmanlı tebaası olan Gayrimüslim topluluklara yeni ve çok önemli haklar tanınmıştır. Ancak Ermeni cemaati tanınan bu haklardan faydalanarak 29 Mart 1862 tarihinde yayımlanan ve bir nevi "Ermeni Anayasası" mahiyetinde olan "Ermeni Milleti Nizamnamesi" ile yeniden yapılandırılarak adeta özerk bir statü kazanmıştır. Bu durum Ermenilerin "devlet içinde devlet" olmaya başladıkları bir zemin yaratmıştır (Ünal, 2011: 2).

Yaklaşık 12 yıllık bir zaman zarfında özerk bir statüye sahip olmak adına bir taraftan Tanzimat'ın sağladığı avantajları kullanan Ermeniler diğer yandan da Patrikhane'nin çatısı altında faaliyet gösteren Aydınlıkçılar (Lous-savorial) adlı grubun mesaisi sonucu bu nizamnamenin ortaya çıkması sağlandı (Kodaman, 2015: 29).

1800'lü yılların sonlarında Ermenilerin İstanbul'da ve Anadolu'da isyan girişimlerinin arttığı görülmektedir. Bu dönemde Ermeniler İngiltere, Fransa, Rusya gibi ülkelerin dikkatini çekecek şekilde isyanlar çıkarmışlardır. Avrupa'nın büyük devletlerinin baskılarıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde Ermeniler için ıslahatlar yapması

sağlanmıştır. (Karaçavuş, 2015: 79). Birbirini takip eden bu gelişmelerin neticesinde Ermeniler isyan girişimlerini artırmış ve Osmanlı Devleti için Ermeni sorununun gelişimi hızlanarak devam etmiştir.

Diğer yandan misyonerlik faaliyetleri de Ermeni sorununun ortaya çıkmasında etkili olan gelişmeler arasında yer almaktadır. Osmanlı topraklarında yer alan Müslüman ve Yahudilerin din değiştirmeye yanaşmaması sebebiyle misyonerler bu toplulukları Hristiyanlaştırmanın güç olduğunu anlamış, Ermeni ve Rumlara yönelerek bu toplumları Ortodoks mezhebinden uzaklaştırmaya çaba göstermiştir. Misyonerlerin Yahudi ve Müslümanları Hristiyanlaştırma girişimlerinin sonuçsuz kalmasıyla birlikte odak noktaları Doğu Hristiyan gruplarına doğru olacak şekilde değişmiştir (Öney, 2012: 270). Ermeni sorununun ortaya çıkması ve gelişmesinde etkili olan bu durumun sağlıklı değerlendirme yapabilmek adına göz önünde bulundurulması elzemdir. Anadolu'nun farklı yerlerine gönderilen misyonerlerin faaliyetleri, Ermenileri kışkırtarak Osmanlı Devleti'ne isyan etmelerinde etkili olmuştur. Avrupa devletlerinin yanı sıra Amerikalı misyonerlerin Ermenileri kullanarak isyan etmeleri için kışkırtması, bu devletlerin politikalarının bir ürünüdür (Akgün, 1988: 3). Örneğin; Adıyaman ilinde misyonerlik faaliyetleri ile birlikte 1 yılda Katolik olan gayrimüslim sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yerleşim Yeri	Erkek	Kadın	TOPLAM
Adıyaman	134	137	271
Besni	99	107	206
Besni-Şambayat	3	-	3
Kahta-Karacaviran	4	4	8
Kahta-Bebek	7	11	18
Gerger-Seyyit Mahmut	14	10	24
Gerger-Masroni	3	3	6
TOPLAM	266	275	541
Kaynak: (Dalyan ve Yıldız, 2010: 78.)			

Tablo 1. Adıyaman'da Bir Yılda Katolik Olan Gayrimüslim Sayısı (1894 Yılı)

Tablo 1'de yer alan bilgiler, Adıyaman'da yaşayan Ermenilerin misyonerlerin faaliyetleri aracılığıyla Katolik olmayı seçtiğini göstermektedir. Misyonerler, farklı mezhebe geçmeleri için etkiledikleri Ermenileri aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtarak isyan etmeleri için de teşvik etmişlerdir. Özellikle Amerikalı Protestan

misyonerler tarafından yürütülen girişimler, Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasında, yani Ermeni sorununun ortaya çıkmasında etkisini göstermiştir. Osmanlı bünyesindeki Müslümanların Hristiyanlığa geçmesinin çok güç olduğunun farkında olan Protestanlar, kendilerine hedef kitle olarak Gregoryen Ermenileri seçmişlerdir ve misyonerlik faaliyetlerindeki en verimli sonuçları da bu cemaat üzerinde elde etmişlerdir (Kaya, 2017: 217). Bu bağlamda Amerika'nın ülke çıkarlarıyla doğrudan ilişkili olan Amerikan Protestan misyonerliği faaliyetleri, Ermeni sorununun ortaya çıkmasında ve gelişim göstermesinde belirleyici konulardan birisidir. Amerikalı misyonerlerin çabaları sayesinde kendine dahi yabancılaştırılmış bir toplum meydana getirilmek suretiyle Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu coğrafyasında Amerika'nın çıkarlarına alet olacak şekilde kullanması için hazırlandılar (Öney, 2011: 241).

McCarty'e göre bu misyoner, politikacı ve gazeteci kisvesindeki kişiler sadece Türkler ve İslamiyet aleyhine propaganda yapmakla kalmamışlar, 1890'lardan itibaren duygusuz hesaplarla kendi emellerine ulaşmak için kasıtlı olarak yalanlar söyleyerek gayrimüslim tebaa üzerinde manipülasyona sebep olmuşlardır (McCarty, 2019: 3).

Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmeye başladığı dönemlerle birlikte Ermeni sorununun önemli bir gündem maddesi konumuna gelmesi söz konusu olmuştur. Küçük Kaynarca Antlaşması'nda yer alan ve Rusya'nın Hristiyanlar lehine Osmanlı Devleti içişlerine müdahalesini haklı kılan meşhur madde sayesinde Ruslar, belirli periyotlarla saldırdıkları imparatorluğun içten parçalanmasında Osmanlı Hristiyanlarını da dahil etme planını açıkça ortaya koymuştur (Kodaman, 2015: 5). Bu noktada Rusya ile girilen savaşlar ve savaşlar neticesindeki gelişmelerin belirleyici rolü vardır. 93 harbi olarak bilinen savaştan sonra Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Konferansı süreci Ermeni sorununun ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur (Kantarıcı, 2014: 2). Ruslar bu dönemde ayrıca din adamları aracılığıyla Ermenileri şuurlandırmış, Hınçak ve Taşnak örgütlerinin kurulmasına yardım ederek Ermenileri isyana teşvik etmiştir.

Ermeniler tarafından kurulan Hınçak komitesi, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devleti kurma amacına yönelik çaba göstermiştir. Milliyetçi fikirleri yaymak için Ermenice gazete çıkaran komite, taraftarlarının sayısını artırmak ve Ermenileri bir araya

getirmek gibi emellere sahiptir.³ Anadolu'nun Amasya, Tokat, Yozgat, Antep, Maraş, Adana gibi farklı yerlerinde örgütlenen Hınçak komitesi, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çok sayıda eylem yapmıştır (Günay, 2012: 24-25). Hınçak komitesi, Ermeni nüfusun yoğun olduğu yerlerde yapılanmış ve çok sayıda eylem yapmıştır (Sezer, 2015: 160).

Taşnak Cemiyeti de Ermeni sorununun gelişiminde etkili olan komitelerden biridir. Komitenin sloganı ise *“Türk'ü, Kürd'ü nerede hangi şartlarda görürsen öldür. Gericileri, sözünden dönenleri, Ermeni hafiyelerini, hainleri öldür, intikam al!”* şeklindeydi (Günay, 2012: 25). Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti bünyesinde görev yapan Ermeni hafiyelerin öldürülmesi yönünde söylemler bulunmaktadır. Bu da aslında bir terör örgütü olarak nitelendirmenin yapılmasını mümkün kılmaktadır. Ermenilerin yoğun olduğu yerlerde yapılanmasını sürdüren komite Rus ve İran Ermenilerini birleştirmek suretiyle bağımsız bir Ermeni devleti kurmayı hedeflemektedir.

Taşnak Komitesi'nin 1910 senesinde Koppenag'da düzenlenen Sosyalist Kongresi'ndeki bildiri örgütün gizli emellerini ele vermektedir (Ünal, 2011: 48-49):

“Örgütümüz, Türk Ermenistanındakiyle aynıdır. Van ve Bitlis, iki büyük Ermeni vilayetinde, 1908'e kadar köylüler ve bütün nüfus arasında canlı ve güçlü siyasi birlikler oluşturduk. Bu birlikler hâlen de mevcut olmakla birlikte, doğal olarak sayıları kısıtlıdır.

Komitemizin faaliyetleri 1908'e kadar gizli olup ancak geceleri faaliyet gösteriyordu. Komite üyeleri, gündüzleri kendisini gösteremiyordu. Faaliyetlerimiz tamamen siyasi ve devrimci nitelikteydi. Bu faaliyetler günümüzde bütün Osmanlı merkezlerinde, saklısı gizlisi olmadan gündüzleri de açıkça sürdürülmektedir. Ermenilerin yerleşik olduğu Türkiye'nin diğer bölgelerinde de, komitemiz devrimci ve iyi örgütlenmiş büyük birliklere sahiptir.”

³ Anadolu'da çıkarılan Ermenice gazetelerin en dikkat çekici örneklerinden biri Artsvi Vaspurakan'dı. Bu gazete taşrada yayınlanan ilk gazete olarak Ocak 1858'de tekrar yayın hayatına başlamıştı. Kırımian adındaki bir Ermeni tarafından çıkarılan gazetede yeni nesil Ermeni gençlerinin ne şekilde hareket etmeleri gerektiği konusunda beyanatlar bulunuyordu: *“Ağlamayı bırakalım, cesur olalım ve savaşalım... Bizler tavuk değiliz, bizler de insanız ve erkek evladınız... Silelim gözyaşlarımızı akıtmayalım artık... Ağlayanlar ağladı gitti. Her şey geçmişte kaldı. Bizler yeniyi takip etmeliyiz”* (Yavuz, 2007: 263)

Bu hedefe yönelik olarak Hınçak ve Taşnak komitesinin faaliyetleri, Ermeni sorunun gelişiminde etkili olmuştur. Hınçak ve Taşnak örgütleri, Osmanlı Devleti sınırları dışında Cenevre ve Tiflis'te kurulmuştur (Özşavlı, 2012: 141).

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı sorunlu dönemle birlikte gelişen olaylar ve bunlara karşı Ermenilerin yaklaşımları, Batı devletlerinin çabalarıyla bir araya gelerek Ermeni sorununun gelişmesinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti arşivlerinde sorunla ilgili yer alan belgelerde zararlı yayınların ülkeye alınmaması, Rumeli sorunu, Makedonya meselesi, Mısır meselesi, Ermeni çetelerinin faaliyetleri, ıslahatlar, ekonomik sorunlara karşı alınan tedbirler, isyanlar, İtalya'nın Afrika kıtasındaki girişimleri ve diğer Batı ülkelerinin Osmanlı topraklarına saldırması, Girit meselesi ile ilgili hususlar yer almaktadır (Kemaloğlu, 2012: 127). Belirtilen gelişmelerin her birisi Ermeni sorunu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içerisindedir. Örneğin İtalya'nın Kuzey Afrika'daki varlığı Ermeni sorununun gelişiminde doğrudan etkisini göstermese de Osmanlı Devleti'nin ülkenin dikkatini Ermeni sorununa vermesine engel olarak sorunun gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Rusya'nın Osmanlı Ermenilerini kendi emperyalist planları doğrultusunda kullanma emelleri 1870-1914 yılları arasında Rus askerî ve dışişleri yetkililerinin “gizli” ibaresi ile tutmuş oldukları raporlara da yansımıştır. Bu raporların ana çerçevesi Rusya'nın Müslüman Türklerden ziyade Hristiyan Ermeni devleti ile komşu olmanın menfaatleri ile örtüştüğü konusundaki eğilimleridir. Bu amaçla Rus askerî ajanları Ermeni devletinin vücuda getirilmesi için azami gayret sarf edilmesi, bu iş içinde ayrılıkçı Ermeni çetelerinin desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Bashanov, 2019: 23).

Bu noktada Ermeni sorunuyla ilgili olarak değinilmesi gereken ilk husus uluslararası diplomatik bir malzeme olarak kullanıldığıdır. Ermeni toplumu İngiltere, Fransa, Rusya gibi ülkelerin girişimleriyle bu yönde kullanılmak istenmiştir. Bilhassa Fransa'nın müstakil bir Ermeni devleti yaratılma çabalarına verdiği destek Osmanlı arşivinde mahfuz bulunan resmî belgelerden takip edilmektedir.⁴ Osmanlı Devleti'nin düşmanı konumunda olan bu ülkelerin kışkırtmaları ve destekleri, Ermeni sorununun

⁴ Söz konusu belgeler Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 2002 yılında *Osmanlı Belgelerine Göre Ermeni-Fransız İlişkileri I (1879-1918)* adı altında neşredilmiştir (Bkz. BOA, 2002)

ortaya çıkmasında ve eylemlerin gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Ortaya çıktığı ilk dönemlerde Ermeni sorunu devletlerin arasındaki çekişme konuları arasında yer almıştır. Ermeni sorununun ortaya çıkması bağımsız bir Ermenistan devleti kurmak değil sorunu ortaya çıkaran devletlerin menfaatlerini gerçekleştirme ve Osmanlı Devleti'ni içte ve dışta köşeye sıkıştırmaktır (Bostancı, 2016: 117).

Ermeni sorununun ortaya çıkışında etkili olan nedenler ve sorunun aktörleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Tosun, 2004: 145):

- i. Emperyalizm ve emperyalist devletler,
- ii. Şark Meselesi,
- iii. Osmanlı Islahatı,
- iv. Fransız İhtilali ve milliyetçilik akımının hızlı bir biçimde yayılmaya başlaması,
- v. Ermeni Kilisesi'nin faaliyetleri,
- vi. Misyonerlik ve misyonerlerin Ermenileri düzenli ve etkili bir biçimde kışkırtması,
- vii. Ermeni komitelerinin eylemleri,
- viii. Ermeni isyanları şeklindedir.

Yukarıda sıralanan maddelerden de anlaşılacağı üzere Ermeni sorununun ortaya çıkmasında Ermenilerle ilgili gelişmelerin sayısı daha azdır. Bu da Ermeni sorununun varlığının bir uluslararası politika argümanı olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin zayıflığını kullanmak isteyen ülkeler, Ermenileri kullanarak kendi menfaatlerine uygun şekilde faaliyetler yürütülmesini sağlamışlardır. Ülkelerin kendi aralarındaki çekişmeleri ve çıkarları, Ermeni sorununun ortaya çıkması ve gelişmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Ermeni sorununun ortaya çıkış sürecini daha somut hâle getirmek adına genel hatlarıyla şu açıklamayı yapmak mümkündür: “Ermeni meselesi, iç saiklerden ortaya çıkmış değildir. Islahat Fermanı, Ermeni vatandaşlarının memnuniyetsizleri, Avrupa devletlerinin buna müdahalesi gibi kavramlar etrafında kurgulanan bir dış denklem,

bunun yabancı devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkartılan bir iz düşümüdür. Burada karşımıza büyük devletlerin sorunun başlangıcını oluşturdukları, sorunu Doğu Meselesinin bir parçası haline getirme gayretleri çıkmaktadır. Bu devletlerin en başında da İngiltere, Rusya ve Fransa gelmektedir” (Altıntaş, 2005a: 158).

1.3. Ermeni İsyanları

Ermeniler, milliyetçilik akımının yayılması ve batılı ülkelerin Ermenileri kışkırtmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı birçok ayaklanmaya girişmişlerdir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Ermenilerin bağımsız devlet kurma amaçları daha yüksek sesle dile getirilmiş, batı ülkelerinin kendilerine vaatleriyle birlikte Ermeniler Osmanlı Devleti'ne karşı pek çok farklı bölgede isyanlar çıkarmaya başlamışlardır (Eliacık, 2014: 2).

Justin McCarty, 19. yüzyılda Osmanlı Hristiyanları arasında yayılmaya başlayan milliyetçilik duygusunun tıpkı Alman ve İtalyan milliyetçiliklerinde olduğu gibi ırkçı bir temele dayandığını, fakat yine de dine duyulan güçlü bağlılık nedeniyle Rum, Bulgar ve Ermenilerin milli bilincinin çoğunun dinî kimliklerinden kaynaklandığını ifade etmektedir (McCarty, 2020: 7). Esasında bu ayrılıkçı hareketlerin temel odak noktası İstanbul'daki Ermeni Patrikliği, Anadolu'daki Ermeni kiliseleri ve Ermeni milliyetçiliğinin fikir babalığını yapan Ermeni entellektüelleriydi (Ünal, 2011: 4).

Ermeni komitelerinin talimatları, Ermeni isyanlarının başlaması ve yayılmasında etkili olmuştur. Komitelerin talimatlarından öne çıkanlar aşağıdaki şekil üzerinde gösterildiği gibidir:

ERMENİ KOMİTELERİNİN TALİMATLARI
1. Her Ermeni silahlanmalıdır.
2. Osmanlı Devleti'nin silahaltı çağrısına uyulmayacaktır.
3. Silahaltındaki Ermeniler firar edip Ermeni çetelerine katılmalıdır.
4. Rus ordusu sınırı geçer geçmez çeteler ve firariler Rus ordusuna katılıp, Osmanlı ordusuna saldırarak, ikmal yolları ve telgraf hatları kesilerek Osmanlı ordusunun iase ve istihbaratı kesilecektir.
5. Cephe gerisinde 2 yaşına kadar olan bütün Müslümanlar katledilecek yiyecek, mal ve mülkleri ele geçirilecek ve yakılacaktır.

6. Evler, kiliseler ve hayır kurumları yakılarak bunları Müslümanlar yapmış gibi propaganda yapılacaktır.
7. Resmi daireler kundaklanacak, Osmanlı zaptiye ve jandarması pusuya düşürülerek katledilecektir.
8. Cepheden yaralı dönen Osmanlı askerleri öldürülecektir.
9. Şehir, kasaba ve köylerde isyan ve ihtilaller çıkartılacaktır.
10. Müslüman askerler ve halkın morali bozularak göçe mecbur edilecektir.
11. Bomba ve silah imal ve ithal edilerek bütün Ermeniler silahlandırılacaktır.
12. Ermenilerin yapmış olduğu katliamların faturası Müslümanlara çıkarılarak iç ve özellikle dış kamuoyunda neşriyatı sağlanacaktır.
13. İtilaf devletleri hesabına casusluk e rehberlik yapılacaktır.
Kaynak: (Koçak, 2018: 3.)

Şekil 1. Ermeni Komitelerinin İsyan Talimatları

Şekil 1’de görüldüğü üzere Ermeni komiteleri Ermeni vatandaşları silahlanmaya ve Osmanlı Devleti bünyesinde silahaltına girmeyerek Ermeni çetelere katılmaya davet etmektedir. Masum halkın öldürülmesi, yerleşim yerlerinin yakılması, görevli asker ve memurların öldürülmesi, Müslümanların göçe zorlanmaları gibi uygulamaların Ermeni komiteleri tarafından teşvik edilmesi isyanların ortaya çıkmasında etkisini göstermiştir. Ermenilerin isyan etmesinde etkili olan talimatlara göre Ermeniler Osmanlı ordusu içinde casusluk yaparak varlıklarını devam ettirmekte, Rus ordusunun Osmanlı sınırına geçmesiyle birlikte Osmanlı ordusuna saldırmaktadır. Ermeni komitesinin halkı bu yöndeki teşvikleri neticesinde Ermeni isyanları başlamış ve Osmanlı Devletinin farklı bölgelerinde yayılmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Ermeni isyanlarının sayısının gözle görülür biçimde arttığı ifade edilmektedir. Bu kapsamdaki başlıca isyanlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- i. 1890 Erzurum İsyanı
- ii. 1890 Kumkapı İsyanı
- iii. 1892-1893 Yozgat, Merzifon ve Kayseri isyanları,
- iv. 1895 Süleymaniye İsyanı,

v. 1895 Babiali İsyanı

vi. 1896 Van İsyanı

(Kaynak: Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları 1878-1895: 2008).

Anlaşılabacağı üzere Ermeniler Osmanlı Devleti'nin Rus savaşındandır mağlup ve ağır yaralı bir biçimde çıkmasını kendi lehlerine olacak şekilde kullanmak amacıyla 1890'lı yıllarda birçok isyana girişmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin zayıf durumda olmasından faydalanmak isteyen Ermeniler, farklı bölgelerde isyan etmeye başlamışlardır. Bu isyanların ortaya çıkmasında Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklar için önce ıslahat, devamında özerklik ve en nihayetinde bağımsızlığa uzanan bir siyaset takip etmelerinin etkili olduğu bilinmektedir.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki 93 Harbi sonrasındaki görüşmelerde özerklik ya da bağımsızlık almayı bekleyen Ermeniler, bu beklentileri karşılık bulmayınca harekete geçmeye karar vermiştir. Anlaşmada yer alan Osmanlı Devleti tarafından yapılacak olan ıslahatların gecikmesi de Ermenilerin isyan için harekete geçmesinde etkili olmuştur (Gülcü, 2018: 1349).

İçte de terör eylemlerine ara vermeksizin devam eden Ermeni çeteleri Sultan II. Abdülhamid'i planlı bir suikastla öldürülmeye çalışmıştır. Bu suikast girişimi, Ermeni sorunun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Yıldız Suikastı olarak bilinen bu olay, Ermeni komitacılarının Abdülhamit Han'ın ortadan kaldırılması gerçekleşmeden bağımsızlık emellerine ulaşamayacakları düşüncesinin bir sonucudur. Suikast girişimi tesadüf eseri başarısız olmuştur (Birecikli ve Maden, 2007: 402).

Ermeni çetelerinin isyan etme girişiminde 19. yüzyılı etkisi altına alan milliyetçilik (Ulusçuluk) akımının da önemli bir etkisi olmuştur. 1815 yılında Avusturya'nın başkenti Viyana'da toplanan kongrede alınan kararlar gereği kendi ülkelerinde ve işgal altında tuttıkları ülkelerdeki milliyetçi eğilimleri yok etme konusunda anlaşılan İngiltere, Rusya ve Avusturya gibi devletler, kendileri gibi çok sayıda farklı etnik unsuru bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti için ayı hassasiyeti gözetmemişler, bilakis bunun tam tersini yaparak ayrılıkçı milliyetçiliği teşvik eder tarzda politikalar izlemiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve bunu fırsat bilen

batı ülkelerinin Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtması burada değinilen isyanların çıkmasında etkili olmuştur. Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Ermenilerin siyasi faaliyetlere yönelmesinde milliyetçilik propagandalarının yanı sıra kilisenin otoritesini sürdürmek için yapılanlar önemli bir yere sahiptir. Milliyetçilik propagandası neticesinde Ermeni kültürü canlanmış ve Ermeniler milli bir şuurla hareket etmeye başlamışlardır (Savranlı, 2009: 21). Ermeni sorununun siyasi bir hale gelmesinde yaşanan bu gelişmelerin göz ardı edilemeyecek etkileri vardır.

Birinci Dünya Savaşı döneminde Ermeni isyanlarının harita üzerinde gösterilmesi ise aşağıdaki şekilde gibidir.

(Kaynak: Koçak, 2018: 3)

Şekil 2. Birinci Dünya Savaşı Döneminde Ermeni İsyamları

Rusya, Ermeni isyanlarının başlamasında ve giderek yayılmasında öne çıkan aktörlerden bir tanesidir. Rusya, Anadolu sınırlarının muhafaza edilmesi için Erzurum

kentinin kritik öneminin bilincindedir ve bu kenti alabilmek için bölgede yoğun olarak yaşayan Ermenileri kullanarak karışıklıklar çıkarmayı hedeflemiş, bunda başarılı da olmuştur (Temiztürk ve Seyhan, 2014: 246). Anadolu’da yaşamayan Ermeni isyancı gruplarını destekleyerek isyan çıkarmaları için organize eden Rusya, doğu illerinde bu şekilde isyanlar çıkmasında rol almıştır. Osmanlı Devleti’nin yıkılması için çaba gösteren ülkelerin Ermeni sorunu ve Ermeni isyanlarının gelişiminde etkisinin olduğu gerçeği bu gelişmelerin sadece lokal anlamda değil uluslararası boyutta da ele alınması gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Anadolu’nun farklı yerlerinde olan Ermeni isyanlarında misyonerlerin de destekleriyle oluşturulan kamuoyunun etkisi büyüktür. Böylece Batı kamuoyunda Ermenileri masum, Türkleri ise korkunç olarak nitelendiren bir düşünce hakim olmuştur (Çabuk, 2014: 152).

Ermeni isyanlarının başlangıcında asılsız iddiaların ortaya atılması ve halkın bu şekilde galeyana getirilmesi etkili olmuştur. Köy meydanında Ermenilere işkence edildiği, Ermeni kadınlara tecavüz edildiği, kiliseye saldırılar yapıldığı gibi asılsız iddialarla birlikte Ermenilerin isyanlarının daha geniş kitlelere ulaştırılması amaçlanmıştır (Eliaçık, 2014: 3).

1.4. Tehcir Kanunu ve Uygulaması

Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında Ermeniler, devletin karşılaştığı en büyük sorunların başında gelmiştir. Osmanlı Meclisi’nde Ermeniler hakkındaki görüşmelerde Türk vekiller ile gayrimüslim vekillerin söylemlerinin büyük farklılıklar içerdiği görülmektedir. Türk vekiller, Ermeniler için Avrupa devletlerinin kışkırtmalarına karşılık vermemeleri gerektiğini ve bu olaylardan Ermeniler kadar Avrupa devletlerinin de sorumlu olduğunu belirtmişlerdir. Ermeniler başta olmak üzere gayrimüslim vekiller ise kurşuna dizme, tecavüz, katliam gibi asılsız iddialarla birlikte sorunu sürekli gündeme getirmeye gayret göstermiştir (Kocaoğlu, 2013: 182). Yaşanan tartışmaların bir sonuç vermemesi, Tehcir Kanunu ve uygulanmasına kadar uzanmıştır.

Van’da silahlanan Ermeniler halkın can ve mal kaybı yaşamasına neden olmakta iken Osmanlı Hükümeti Van’da başlayacak olan isyanların tüm Anadolu’ya yayılacağı

endişeyle tedbirler almaya yönelmiştir – can ve mal kaybını önlemek için Vali Cevdet Bey, Van’ı terk etmiştir –, çünkü gönüllü olarak silahlanan Ermenilerin isyanlarını önlemek neredeyse imkânsız hâle gelmiştir (Akgümüş, 2013: 38). Tehcir Kanunu’nu ve uygulanmasını bu açıdan değerlendirmek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Birinci Dünya Savaşı döneminde 19. yüzyılın son 10 yılından Tehcir Kanunu’nun çıktığı 1915 yılına dek isyanlar çıkaran Ermeniler, Osmanlı Devleti’ne karşı düşmanlık yapmak için diğer devletlerle işbirliğine hazır olarak beklemekte idi. Osmanlı Devleti bu durumun farkında olduğu için tehcir kanunu çıkararak Ermenilerin bir arada olarak isyan çıkarmasına engel olmayı hedeflemiştir (Altıntaş, 2005b: 78).

Enver Paşa, Ermenilerin çıkardığı sorunlar nedeniyle Rus topraklarına gönderilmesi gerektiği düşüncesine sahip olmuştur. Rusların Müslümanlara uyguladığı bir yöntem olarak böyle bir yol izlenmemesi durumunda Ermenilerin isyan çıkarmaya devam edeceğini düşünen Enver Paşa, Talat Paşa’ya mektup yazarak Ermenilerin bir arada olmasının isyanları sürdüreceğini, Ermenileri Rusya’ya ya da Anadolu’nun farklı yerlerine dağıtma fikrini sunmuştur (Mert ve Kurban, 2016: 187). Osmanlı Devleti sınırları içerisinde herhangi bir yerde Ermenilerin bir arada olması durumunda isyan çıkaracakları düşüncesi, tehcir kararının alınması ile yakından ilişkilidir.

Tehcir Kanunu 27 Mayıs 1915’te Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı ordusu ile karşı karşıya gelmesini önlemek amacıyla devlet tarafından farklı bölgelere gönderilmesini (göç ettirilmesini) içeren bir kanundur (Alkan, 2014: 93). Bu Kanun, uygulama öncesi ve sonrasını içerecek şekilde önemli sorunların yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Sözde Ermeni soykırımı iddiaları da bu kanunla yakından ilgilidir.

“Osmanlı Hükümeti 1915 yılında savaş bölgesinde ya da yakınında ikamet eden Ermeni nüfusun, yaklaşan Rus ordusunun ikmal ve ulaşım hatlarından uzaklaştırılarak, imparatorluğun güney vilayetlerine sevk edilmesi talimatını vermiştir” (<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/brosur-tr.pdf>). Ermenilerin savaşta düşmana yardım etmelerini engellemek için başka illere gönderilmesi, Tehcir Kanunu olarak ifade edilmektedir.

Tehcir Kanunu 3 maddeden oluşmaktadır (Çelik, 2008: 146):

“Madde 1: Sefer zamanında ordu, kolordu ve tümen komutanları ve bunların vekilleri ve bağımsız bölge komutanları, halk tarafından herhangi bir şekilde hükümet emirlerine, yurt savunmasına, mevcut düzene ve güvenlik işlerine karşı durum alan ve silahla saldıran ve direnenleri görürlerse hemen askeri kuvvetlere karşı koyacaklardır. Saldırı ve direnmeyi kökünden yok etmekle yetkili ve yükümlüdürler.

Madde 2: Ordu ve bağımsız kolordu ve tümen komutanları, askei nedenlere dayanan casusluk ve hainliklerini hissettikleri bölge halkını tek tek veya toplu olarak, memleketin diğer bölgelerine gönderebilirler ve oralarda oturtabilirler.

Madde 3: Bu kanun yayımlandığı tarihten geçerlidir. (27 Mayıs 1915)”

Tehcir sürecinde Osmanlı Devleti tedbirler almış, ancak alınan tedbirler yeterli olmamıştır. Bunun neticesinde göç esnasında yapılan saldırılarla birlikte insanların hayatını kaybetmesi söz konusu olmuştur. Tehcir Kanunu’nun uygulanmasıyla ilgili veriler aşağıdaki şekiller üzerinde gösterildiği gibidir.

Vilayet ve Kaza İsmi	Sevk Edilen	Kalan
Adana	14.000	15-16.000
Ankara	21.236	733
Aydın	250	-
Birecik	1.200	-
Diyarbakır	20.000	-
Dört Yol	9.000	-
Erzurum	5.500	-
Eskişehir	7.000	-
Giresun	328	-
Görece	250	-
Halep	26.064	-
Haymana	60	-
İzmir	256	-
İzmit	58.000	-
Kalacak	257	-
Karahisar-ı Sahip	5.769	2.222
Kayseri	45.036	4.911
Keskin	1.169	-
Kırşehir	747	-
Konya	1.900	-

Kütahya	1.400	-
Mamuretülaziz	51.000	4.000
Maraş	-	8.845
Nallıhan	479	-
Ordu	36	-
Perşembe	390	-
Sivas	136.084	6.055
Sungurlu	576	-
Sürmene	290	-
Tirebolu	45	-
Trabzon	3.400	-
Uluğbey	30	-
Yozgat	10.916	-
TOPLAM	422.668	32.766
(Kaynak: Altınbaş, 2005: 92-94)		

Şekil 3. Göç Ettirilen Ermenilerin Sayısıyla İlgili Veriler

Şekil 3’te görüldüğü üzere zorunlu göçün yalnızca Anadolu’daki Ermenilere yönelik olduğu, göçten muaf olan Müslüman ve Hristiyan nüfusun göz ardı edilemeyecek düzeyde bulunduğu yönünde bilgiler yer almaktadır. Sevk edilen Ermeni’nin yer aldığı il Sivas olarak öne çıkmıştır. Kayseri, Ankara, Harput, İzmit, Halep, Diyarbakır gibi iller ise 10 bin ile 58 bin arasında değişecek şekilde Ermeni nüfusunun sevk edildiği iller olarak görünmektedir. Sevk sonrasında en çok Ermeni’nin kaldığı il ise 15-16 bin aralığıyla Adana olarak görünmektedir. Maraş, hiçbir Ermeni’nin sevk edilmediği yönünde kayıtlar olan bir ildir ve bunun etkisiyle tehcir sonrasında Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu ikinci il –tabloda yer alan iller arasından – olarak dikkat çekmektedir. Ankara, Harput, Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Sivas ise tehcirle birlikte Ermenilerin sevk edilmesinin ardından Ermeni nüfusun yer aldığı iller şeklindedir.

Savaş döneminde olunması sebebiyle tehcirle ilgili organizasyonların başarılı bir biçimde yürütülememesi, hem Müslüman hem de Hristiyan çok sayıda kişinin can kaybı yaşamasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde tehcirden geri dönüş kararı alınması gerçekleşmiştir. Tehcirden geri dönüş kararı verilmesiyle birlikte 300 bin düzeyinde Ermeni’nin geri dönerek farklı yerlere yerleştiği tahmin edilmektedir (Çelik, 2008: 144).

ERMENİ KAYIPLARI	
Kaynak	Sayı
George Montgomery'ye Göre	500.000
Kara Schemsi'ye Göre	250.000-300.000
Papaz Vahan Vardapet'e Göre	280.000
Osmanlı Devleti Arşiv Belgelerine Göre	56.610
TÜRK VE MÜSLÜMAN KAYIPLARI	
Kaynak	Sayı
Bruce Fein'e Göre	2.400.000
Kara Schemsi'ye Göre	2.000.000
Osmanlı Devleti Arşiv Belgelerine Göre	1.931.105
Justin McCarthy'ye Göre	1.602.132
(Kaynak: Taşçıoğlu, 2017: 24)	

Şekil 4. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni ve Müslümanların Kayıplarına Dair Veriler

Justin McCarty *Ölüm ve Sürgün* isimli eserinde emperyalist güçlerin kısılcına alınan Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın başlarından itibaren iyiden iyiye güçsüz hâle geldiğini ve bu nedenle kendi tebaasının güvenliğini temin etme noktasında zafiyete düştüğünü ifade etmektedir. Bu husus güvenlik açığının sadece tehcir edilen Ermeniler için değil aynı zamanda Balkanlardan sürgün edilen Müslüman tebaa için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır (McCarty, 2020: 5)

Osmanlı Devleti'nin tehcir kararını aldığı ilk günden itibaren Ermeni ve Rus basını, Türklerin kendilerine katliam yaptıkları, işkence uyguladıkları yalanlarıyla haberler yapmış, alınan kararın önüne geçmeye çalışmışlardır. Ermenilerin bir arada olmasına mani olarak savaş süresinde isyan etmelerini engellemek isteyen Osmanlı hükümeti ise olayların asılsız olduğunu, Ermenilerin savaş propagandası olarak kullandıklarını vurgulamıştır (Mert ve Kurban, 2016: 188). Tehcir sürecinin birden fazla boyuta sahip olduğu, farklı gelişmelerin bilinciyle değerlendirilmesi gerektiğini göstermesi bakımından bu bilgiler önemli bir yere sahiptir.

Tehcir Kanunu'nun kabul edilmesi ve uygulanması, Ermenilerin iddia ettiği gibi Ermenileri yok etmek ya da katletmek için değil Ermenilerin Birinci Dünya Savaşında toplu isyan etmesini önlemek ve Rusların safına katılan Ermeniler örneğinde olduğu gibi

Ermenilerin düşman saflarına katılarak Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmasının önüne geçmektir (Çiçek, 2010: 4).

Ermenilerin Osmanlı sınırları içerisinde güvenli yerlere göç ettirilmesini ifade eden tehcir, Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşına girmesiyle birlikte aldığı bir tedbir niteliği taşımaktadır (Alizade, 2015: 109). Ancak Ermeniler tehcir olayını bahane etmiş ve katliama uğradıklarını ifade ederek terörist eylemlerini dahi tehcir olayına dayandırma yoluna gitmişlerdir.

Yaşanan gelişmelerin ardından tehcir sonrası süreçte Ermenilerin bir kısmı katliama uğradıkları iddiasını ortaya atarken kullandıkları temel argümanlardan biri de soykırıma maruz bırakıldıkları şeklinde olmuştur. Ancak alınan bu kararda Ermeni çetelerinin yaptığı saldırıların payı büyüktür. Osmanlı Devleti, Ermenilerin sevki esnasında görevini suiistimal eden görevlileri cezalandıracağını dahi belirtmiştir. Yine sevk edilen Ermenilerin can ve mal güvenliğinin sağlanması konusunda talimatnamelerin varlığı söz konusudur. Özellikle isyanlarla ilişkisi olmayan Ermeniler için geri dönüş yapılabilmesi açısından düzenlemeler yapılması, Osmanlı Devleti'nin niyetini ortaya koyan gelişmelerden bir tanesidir (Altınkaş, 2012: 66). Ancak tehcir sürecinde yaşananlar, Ermeniler tarafından tehcir sonrasında mağduriyet argümanı olarak kullanılmış ve bugün de kullanılmaya devam etmektedir.

Bu konuda Kara Şemsi (Schemsi) takma adı ile maruf olan merhum diplomat ve tarihçi Reşit Saffet Atabinen 1918'de Cenevre'de neşrettiği *Türkler ve Ermeni Meselesi* başlıklı yazısında şu ifadelere yer vermektedir:

“Ermeni tehcirinden ve katliamından bahsediliyor. Bu istisnasız tüm Türkleri cinayetle suçlamak ve Türk ırkını haksız yere, sadece kana susamışlıkla ve kan dökme aşkıyla günahsız Ermenileri yok etmeye çalışan gayri medeni ve barbar olarak lanetlemek için erken atılmış bir adım ve yani aceleyle verilmiş bir karar söz konusudur. Kısacası Ermenilerin hepsi meleyen kuzular iken, yeryüzünde sanki Türklerden başka kurt yoktu. Bu Müslüman kurtlar ise Hristiyan kuzuları yemekteydi. O halde onları barbarların boyunduruğundan kurtarmak ve Türkleri Orta Asya'nın içlerine sürmek için inançlı ve inançsız bütün Hristiyan âlemi bu zulüm görmüş zavallıların yardımına çağırılıyordu. Türklerle bundan daha kötü ve sert bir muamele olamaz. Oturdıkları

topraklar bu kadar da daraltılamaz... Bu tür kötü propagandaları kötü niyetli ve önyargılı kişilerin ortaya attığı abartılmış rakamlarla uğraşmaktansa, bu tehcirin niçin yapıldığını araştırmak daha iyi olacaktır. Türk halkının Ermenileri yok etme arzusundan mı? Hayır, bin defa hayır” (Kodaman, 2015: 3-4).

“24 Nisan 1915 Ermeni elebaşlarının, çetelerinin toplanıp kurşuna dizildiği değil, kesildiği değil; toplanıp yargılandığı bir tarihtir. Bunların bir kısmı da ya kaçmışlardır, ya da mahkemeden çeşitli cezalar almışlardır” (Süslü, 2012: 463). Devletin emirlerini uyguladığı için idam edilen Türk görevlilerin de varlığı düşünüldüğünde Ermenilerin tehciri soykırım nitelendirmesi gerçek dışı görünmektedir.

Bu noktada soykırımın tanımının yapılmasında fayda vardır: Soykırım suçu ve soykırımın hukuki çerçevesi 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nde çizilmiştir: Soykırım Sözleşmesine göre soykırım; “*milli, etnik, ırki veya dini bir grubun, kısmen veya tümüyle, yok etmek kastıyla, şu fiillerin işlenmesidir; grubun mensuplarını öldürmek, grup mensuplarına ciddi bedensel veya psikolojik zararlar vermek, grubun hayat şartlarını kasıtlı olarak etkileyerek maddi varlığının kısmen veya tamamen yok olmasına yol açmak, grup içinde doğumları önlemek amacıyla önlemler dayatmak, grubun çocuklarını bir başka gruba zorla nakletmek.. Soykırım suçu kapsamında için soykırım, soykırım suçunu işlemek için anlaşmak, soykırım suçunu işlemek için doğrudan ve toplumsal tahrik, soykırıma teşebbüs, soykırım suçuna iştirak de suç sayılmaktadır*” (Kocaoğlu, 2010: 144).

1.5. Tehcirden Sonra Ermeni Sorununun Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından 31 Aralık 1918 tarihindeki bir talimatnameyle birlikte tehcir edilen Ermeniler için geri dönüş yolunu açan bir karar alınmıştır. Talimatnamenin içeriği Ermeniler tarafından yıllardan beri ortaya atılan iddiaların asılsız olduğunu göstermektedir. Talimatnamede geri dönmek isteyenler için sevk işlemlerinin yapılacağı belirtilerek geri dönmek istemeyenlere müdahale edilmeyeceği vurgulanmış, Ermeniler için tercih özgürlüğü tanınmıştır. Sevk esnasında yeme-içme sıkıntısı yaşanmaması için gerekli tedbirler alınacağı ifade edilmiştir. Ermeniler arasından geri dönenler için sahip oldukları ev ve arazilerin teslim edileceği belirtilmiş, böylece maddi açıdan mağdur edilmelerinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Tehcir edilen Ermenilerin yerine yerleşen bir muhacirin olması durumunda ise Ermenilerin evlerinin tahliye edilmesi gerçekleştirilecek, Ermenilerin mağduriyet yaşamasına engel olunacaktır. Talimatnamede dikkat çeken noktalardan bir tanesi de yetim çocuklara yöneliktir. Osmanlı Devleti, yetim çocukların yakınlarına veya cemaatlerine iade edileceğini söylemiştir. Bu da geri dönüş talimatnamesinde yetim çocukların haklarının dahi gözetilerek Ermeniler için mağduriyetlerin önüne geçilmesine verilen önemin göstergesidir. Gerek yolculuk sırasında gerekse geri dönüş işleminin tamamlanması sonrası Ermenilerin mağdur olmamaları için devletin önemli kararlar aldığını göstermesi bakımından bu kararlar ayrı ayrı önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti, geri dönüş talimatnamesinde Osmanlı sınırlarının dışına çıkan Ermeniler için geri dönmek isteseler dahi aksi bir emir gelmediği sürece kabul edilmeyecekleri yönünde bir karar almıştır (Moroğlu, 2015: 609).

Ermeniler tehcirden sonra Osmanlı Devleti'nin Ermenileri katlettiği bahanesiyle tüm dünyada kendilerine destek aramışlardır ve bu konunun günümüzde hâlâ devam etmesi söz konusudur. Ermeniler tehciri soykırım olarak kabul etmek suretiyle Türklere karşı terörist eylemlerde bulunmuşlardır. 1921 yılında Talat Paşa'nın öldürülmesi Ermenilerin terörist eylemlerinin ilk örneğidir. 1921-1922 yıllarında Talat Paşa'nın yanı sıra eski Dışişleri Bakanı Sait Halim Paşa, eski Türk yetkili Bahattin Şakir Bey, Cemal Azmi Bey, Cemal Paşa, Binbaşı Nusret Bey ve Teğmen Süreyya Bey Ermeniler tarafından katledilen devlet görevlileri arasında yer almaktadır (Alizade, 2015: 114). Görüldüğü üzere Ermeniler tehciri bahane ederek Türk devletine karşı farklı bölgelerde terörist eylemlerde bulunmuşlardır.

Her ne kadar Ermeniler Türklerin kendilerini katlettiğini iddia etseler de Ermenilerin ülkenin farklı bölgelerinde Türkleri katlettikleri bilinmektedir. Bu konuyla ilgili bazı rakamlar aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

VİLAYET*	KATLEDİLEN NÜFUS	KATLEDİLEN NÜFUS ORANI
Van	194.167	% 62
Bitlis	169.248	% 42
Erzurum	248.695	% 31
Diyarbakır	158.043	% 26
Mamuretülaziz	89.310	% 16

Sivas	186.413	% 15
Halep	50.838	% 9
Adana	42.511	% 7
Trabzon	49.907	% 4
TOPLAM	1.189.132	% 24
* Çizelgedeki vilayetler günümüz siyasi hudutlarına göre 19 ili kapsamaktadır (Kaynak: Koçak, 2018: 17).		

Tablo 2. Vilayetlere Göre Ermeniler Tarafından Katledilen Türklerin Sayısı (1912-1922)

Tablo 2’de 9 farklı il için veriler yer alsa da bu illerin günümüzdeki 19 ili içerdiği göz önünde bulundurulması gereken bir ayrıntıdır. Ermenilerin özellikle Doğu Anadolu bölgesinde yüzbinlerce Türk’ü katlettiğini gösteren bu veriler, Van’da nüfusun yüzde 62, Bitlis’te yüzde 42, Erzurum’da ise yüzde 31’inin Ermenilerin katliamı sonucunda öldüğünü göstermektedir. Verilerin yalnızca 1912-1922 yılları arasındaki dönemi kapsıyor olması üzerinde durulması gereken noktalardan bir tanesidir. Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar Ermeni sorununun gelişiminin anlaşılması bakımından yukarıdaki tabloda yer alan rakamların önemli bir yeri vardır.

Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türk topraklarını işgal eden yabancılarla birlikte hareket etmişlerdir. Özellikle güney bölgelerde İngiliz ve Fransız güçleriyle birlikte hareket eden ve silahlandırılan Ermeniler, pek çok katliam yapmışlardır. Yaptıkları katliamlara rağmen Ermeniler her daim mağduriyet vurgusu yapmış, Türklerin kendilerini katlettikleri yalanını tüm dünyaya yaymaya çalışmışlardır. Ermeni lobilerinin bu süreçte etkin rol üstlenmesi ile birlikte tehcir sonrası süreçte Ermeniler, kendilerini topraklarından süren Osmanlı Devleti’ne karşı isyanlara devam etmiş, işgalcilere destek vererek çok sayıda olumsuz girişimin içerisinde yer almışlardır (Özçelik, 2017: 667).

1.6. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Ermeni Sorunu

Terör, Türkiye Cumhuriyeti için güncel sorunlardan bir tanesidir ve uzun süreler boyunca Türkiye’ye içeride ve dışarıda zarar vermiştir. Bu sorunun bir ayağını da Ermeni meselesi ile ilişkilendirmek mümkündür. Zira bir kısım radikal görüşlere sahip Ermeni grubu Türkiye’ye yönelik terör girişimlerinde bulunmaktan geri durmamıştır. Henüz daha

Osmanlı dönemine, 1915-1918 yılları arasında Türkiye sınırlarında çok sayıda terör eylemi karışan bu zihniyetteki faşizan Ermeni grupların Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1970'lere kadar herhangi bir eylem içinde olmadıkları görülmektedir. Nitekim Ermeniler 1970'li yıllar itibariyle terör eylemlerini ASALA terör örgütü aracılığıyla sürdürmüşlerdir (Abdurrahmanlı, 2018: 594). ASALA, Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik saldırıları sebebiyle gündemi uzun süre meşgul etmiştir.

Ermeni sorununun gündeme taşınması sadece Türk-Ermeni ilişkilerinin seyrini etkilememiş, aynı zamanda bu ülkelerin diplomatik alanda diğer dost ülkelerle olan ilişkilerine de olumsuz mana da tesirler yaratmıştır. Bazı ülkelerin sözde Ermeni soykırımı konusunda yasa tasarısı hazırlaması ve bunların kabul edilmesi, ülkeler arasındaki ilişkilerin niteliğini tehdit edebilecek bir mahiyet kazanmıştır. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri, sözde Ermeni soykırımını tanıyan bir yasa hazırlamış, Türkiye bunun kabul edilmesinin iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vereceğini belirtmiştir (Çelikkol, 2015: 24). Henüz daha ASALA'nın terör eylemlerinin başlamasından önceki dönemde, yani Lozan Barış Anlaşması için yürütülen görüşmelerde Ermenilerin lobicilik faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürdükleri bilinmektedir. "Ermeniler, konferans öncesi lobi faaliyeti ile Amerikan kamuoyunu ve siyasetini etkileyerek, bu devleti Lozan Konferansı'na doğrudan müzakereci olarak katılmaya zorlamışlardı. Böylece ABD'nin Şark Meselesinin içine sokmak ve müzakereler esnasında Türkiye'nin aleyhinde davranmasını temin etmek istiyorlardı. Her ne kadar bu amaçlarına ulaşamadılarsa da müzakereler esnasında Amerikan heyetini etkilemekte başarılı oldukları söylenebilir" (Akın, 2012: 252).

Bu bağlamda Ermeni sorununun ortaya çıkmasında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, İngiltere, Fransa gibi devletlerin çıkarlarına yönelik girişimlerinin göz ardı edilemeyecek etkileri vardır (Tosun, 2004: 143). Sorunun ortaya çıkış döneminde belirleyici olan bu gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti döneminde sorunun ilerleyişinde de etkisini göstermiştir. O halde Türkiye, Ermeni sorununu ele alırken dünyanın önde gelen güçlerinin etkilerinin olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak durumundadır.

Aslında bu sorunun yeniden türetildiği ilk yıllarda her iki tarafın ulusal kamuoyunda belirli ölçüde yer aldığı ancak uluslararası kamuoyuna taşınan bir konu olmadığı görülmektedir. Zira Cumhuriyet döneminde Ermeni sorununun tarih

kitaplarında doğrudan yer almadığı, bunun 1980'li yılların başına kadar devam ettiği görülmüştür. 1980'li yıllarda Türk İnkılap Tarihi dersinde Ermeni sorunu ile ilgili gelişmelere Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde dolaylı olarak yer vermeye başlaması söz konusu olmuştur (Turan, 2015: 1479).

Bu durum 1970'li yıllara kadar devam etmiş, 1970'lerden sonra Ermeni sorunu Ermeniler için hayati bir mesele halini almıştır. Sorunun Ermeni toplumu tarafından içselleştirildiği bu dönemde konuyla ilgili olarak siyaset, sanat, akademik alanda çalışmalar yapılarak uluslararası kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır (Metin, 2015: 6). Ancak teorik manada yapılan bu girişimlerin çok fazla etki yaratmaması radikal Ermeni gruplarının tehlikeli ve aynı zamanda da kanlı bir projenin hayata geçirilmesi noktasına getirmiştir. Terörün ve menfur cinayetlerin bir hak arama metodu olarak kullanılma yanılgısı zulme uğradığı iddiasıyla fevran eden bir toplumun belki de içinde bulunduğu en derin çelişkilerden biri haline gelmiştir. ASALA terör örgütü tarafından şehit edilen Türk diplomatlar, onların yakın çalışma arkadaşları ve aile bireyleri ve bunun yanında tek suçları o sırada tesadüfen orada bulunmak olan masum insanların katledilmesi bu derin çelişkinin en bariz kanıtları olarak dünya kamuoyunun önünde durmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE ERMENİSTAN ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER VE ASALA TERÖR ÖRGÜTÜ

2.TÜRK – ERMENİ SİYASİ İLİŞKİLERİ VE TERÖR ÖRGÜTÜ ASALA

2.1. Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Ermeni sorununun önemli gündem maddelerinden birisi konumunda olduğu görülmektedir. Çünkü Ermeni sorunu Türkiye'ye karşı siyasi ve diplomatik bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır ve kullanılmaya da devam etmektedir (Şişman ve Çakmak, 2018: 2). Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde Ermeni sorununun yıllara göre farklı düzeyde öne çıkacak şekilde etkilerinin gözlenmesi söz konusudur.

Türkiye'nin komşusu olarak Ermenistan'la ilişkileri, Kafkasya politikasından bağımsız tutulmamalıdır. Tarihi süreçte yaşanan gelişmeler, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin temel belirleyicisi konumunda olsa da iki ülke arasındaki ilişkilerin siyasi, ekonomik, enerji gibi önemli konuları içermesi söz konusudur. Şu ana kadar Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Ermenistan'ın Türkiye'nin bölgedeki ülkelerle ilişkilerinin aksine sonuç alamadığı bir ülke konumunda olduğunu göstermektedir (Özbay, 2011: 2).

“SSCB'nin dağılmasından sonra, 23 Eylül 1991' de bağımsızlığını ilân eden bu günkü Ermenistan'ın önemli devlet belgelerine bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne yönelik tarihi gizli emellerin aleniyet kazandığı görülmektedir. Ermenistan Cumhuriyeti'nin 01 Aralık 1989'da ilân ettiği 'bağımsızlık bildirgesinin 12'nci maddesinde “Ermenistan Cumhuriyeti, Osmanlı Türkiye'si ve Batı Ermenistan'da 1915 Ermeni soy kırımının uluslararası alanda kabul edilmesi için sürdürülecek çabaları destekleyecektir” ifadesine yer verilmiştir” (Avşar 2018: 84).

Şüphesiz ki Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde belirleyici olan unsur 1915 olaylarıdır. Ermeni toplumu üzerinde etkisini hissettiren bu travma zamanla bir soykırım iddiasına dönüşmüş ve özelde Türkiye-Ermenistan genelde ise bu ülkelerin uluslararası arenadaki dostane ilişkilerini tehdit eden bir unsur haline dönüşmüştür. Bu durumun Türkiye için muhtelif mecralarda siyasi bir baskı aracı haline getirilmesinin çok farklı sebepleri bulunmaktadır. Zaman zaman pek çok ülkenin desteğini alan soykırım iddialarına Türkiye'nin cevabı ise bunun tarihi gerçeklerle örtüşmediği şeklinde olmuştur. Dahası, Türkiye resmî makamlarının defaten talep ettikleri karşılıklı arşivlerin açılması önerisini de muhatapları nazarında kabul görmemiştir. Bu husus konunun tarihi ve akademik bir kapsamının bulunmadığı, tamamen bir dış politika manipülasyonu olarak kullanıldığına dair şüpheleri de kuvvetlendirmektedir. Ermeniler, bugün hâlâ dünya genelinde 1915 olaylarının soykırım olduğu iddiasını sürdürmektedir. Bu iddialar yakın tarihin iki dost milleti arasında kökleri bir asır öncesine dayanan ve emperyalist kışkırtmaların bir neticesi olarak ortaya çıkan elim hadiselerin, gelecek kuşaklara adına bir düşmanlık gerekçesi haline getirilmesi noktasında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin altına adeta mayın döşemektedir. Dolayısıyla bu hususu sadece Türkler ve Ermeniler arasında bir konu olarak değerlendirmemek ve bundan çıkar sağlayan odakları iyi tespit etmek gerekir (Çetinkaya, 2016: 85).

İktidarda yer alan yöneticilerin yaklaşımları, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde geçmişten bugüne etkili olmuştur. Aşırı milliyetçi düşünceler, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin seyrini belirleyen faktörlerin başında gelmektedir (Lütem, 2014: 5). Böyle bir durumda iki ülke arasında normalleşme eğilimi gösteren ilişkilerin ortaya çıkması güçleşmekte, normalleşme yönünde adımlar atıldığında ise büyük tepkiler ortaya çıkmaktadır. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin seyri, uzun dönemden bu yana benzer şekilde devam etmektedir.

Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin önünde birtakım engeller vardır. Bu engelleri genel itibarıyla aşağıdaki gibi sıralanmak mümkündür (Görgülü, 2008: 7-8):

- i. Sınırla ilgili anlaşmazlıklar,
- ii. Azerbaycan ile Ermenistan arasında süren savaş,

- iii. Sözde Ermeni soykırımı iddiaları,
- iv. Milliyetçilik baskılar,
- v. Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan tarafından işgali,
- vi. Üçüncü ülkelerin sözde Ermeni soykırımı ile ilgili aldıkları parlamento kararları,
- vii. Siyasetçilerin ilişkilerin normalleşmesi adına adım atmada toplumsal baskı sebebiyle çekingen davranmaları.

Bugün, sıralanan bu engellerin bazı değişimlere uğradığı bir zaman diliminde bulunmaktayız. Türkiye-Ermenistan ilişkileri uzun süre Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde yaşanan Ermeni işgalleri sebebiyle çıkmaza girmiş durumdaydı. Hâlihazırda Azerbaycan'ın Türkiye'nin desteğiyle işgali sonlandırarak topraklarını geri alması ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Ancak ifade etmek gerekir bu süreçte iyice belirgin hâle gelen Türkiye-Azerbaycan dostluğu, Ermeni kamuoyunda zaten var olan Türk aleyhtarlığını daha da arttıracaktır.

Uzun süreden beri Türkiye-Ermenistan ilişkilerini, ilişkisizlik olarak nitelendirmek mümkündür. Bu durum bir yandan Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki etkinliğini azaltmakta, bir yandan da iki ülkeyi Rusya'ya bağımlı olmaya itmektedir. Azerbaycan gazının ve petrolünün taşınması noktasında Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan'ın aynı paydada buluşmasının şu ana kadar gerçekleşmemesi, bölgedeki ekonomik gelişmeleri de etkiler niteliktedir (Görgülü, 2014: 6). Özetle Türkiye-Ermenistan ilişkileri iki ülke arasındaki ilişkisizliğin yanında bölge ülkeleriyle ilgili durumun etkisi altındadır.

2.2. Ermeni Sorununun Uluslararası Bir Boyuta Taşınması

Sözde soykırım yalanının Türkiye'ye kabul ettirilmesine yönelik çabalar gösteren Ermeniler, ardından bu sorunun uluslararası bir boyut kazanması adına farklı ülkelerin parlamentolarında sözde soykırımı kabul ettiren kararlar alınmasını sağlamışlardır (Çelikkol, 2015: 19). Takip eden süreçte pek çok ülkenin sözde soykırımı tanıdığı

bilinmektedir. Böylece Türkiye'nin uluslararası düzeyde baskı altına alınması ihtiyacı, Ermeni diasporası tarafından temel odak noktası olmuştur ve sorunun etkileri okyanus ötesine kadar ulaşmıştır. Bu sorunun belki de en menfur yansıması ise ASALA terör örgütünde ve onun gerçekleştirmiş olduğu kanlı cinayetlerde su yüzüne çıkmıştır.

Şeref Ünal *Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu* adlı çalışmasında 2011 yılına kadar 23 devletin 1915 olaylarını soykırım olarak tanıyan kararlar aldığını belirlemekle birlikte alfabetik sıra ile verdiği bu devletlerin kendi tarihlerinde görülen soykırım olaylarına da dikkat çekmektedir. Bunu “Sen de yaptın” (tu quoque) ilkesi arkasına sığınmak adına değil bu devletlerin olaylardaki sorumluluğunu ve iki yüzlü tutumlarını ortaya koymak adına yaptığını dile getirmektedir (Ünal, 2011: 283)

Sözde Ermeni soykırımı tanıyan ülke ve eyaletlere ilişkin bilgiler aşağıdaki şekilde gösterildiği gibidir.

SÖZDE SOYKIRIMI TANIYAN ÜLKELER	
Devlet, Eyalet ve Kurumlar	Kabul Etiği Tarih
Güney Kıbrıs Parlamentosu	1982
Rusya Parlamentosu	1995
Yunanistan Parlamentosu	25 Nisan 1996
Kanada Parlamentosu	1997
Belçika Senatosu	26 Mart 1998
Avrupa Konseyi Bildirisi	24 Nisan 1998
Avustralya New South Wales Eyaleti	29 Nisan 1998
Vatikan	2000
İsveç Parlamentosu	29 Mart 2000
ABD Virginia Eyaleti	Mart 2000
ABD Wisconsin, Pennsylvania, New York Eyaletleri	Nisan 2000
Lübnan Parlamentosu	11 Mayıs 2000
Avrupa Parlamentosu	15 Kasım 2000
İtalya Parlamentosu	16 Kasım 2000
Fransa Parlamentosu	18 Ocak 2001
ABD New Mexico Eyaleti	10 Mart 201
ABD California Eyaleti	24 Mart 2001
ABD Maryland ve Arkansas Eyaletleri	27 Mart 2001
İsviçre Cenevre Kantonu	10 Aralık 2001
İsviçre Vaux Kantonu	23 Eylül 2002
İngiltere Galler Bölgesi Milli Meclisi	30 Eki 2002
İsviçre Parlamentosu	16 Aralık 2003
Arjantin Parlamentosu	18 Mart 2004

Uruguay Parlamentosu	26 Mart 2004
Slovakya Parlamentosu	30 Kasım 2004
Hollanda Parlamentosu	5 Aralık 2004
Polonya Parlamentosu	20 Nisan 2005
(Kaynak: Boyacıoğlu, 2005: 70-71)	

Şekil 5. Sözde Ermeni Soykırımını Tanıyan Ülkeler ve Tanıma Tarihi

Şekilde görüldüğü üzere 1990'lı yılların ortasından ve özellikle de Türkiye-AB uyum sürecini başladığı yıllardan itibaren sözde soykırımı tanıyan ülkelerin sayısı oldukça manidar bir biçimde artmaktadır. 1982 yılında Güney Kıbrıs'ın Ermenilerin girişimlerinin sonucunda sözde soykırımı tanıyan ilk ülke olduğu dikkat çekmektedir. Tabii ki bu durumu Kıbrıs sorunundan bağımsız düşünmemek gerekir. Avrupa ülkelerinin yanında Lübnan, Uruguay, Arjantin gibi dünyanın farklı ülkelerinin sözde soykırımı kabul etmesi, Ermeni lobisinin yoğun bir biçimde çalıştığını göstermektedir. Ermeni diasporasının uluslararası kamuoyu oluşturma çabalarının devam etmesi, Türkiye adına dış politikada birtakım olumsuz durumlara yol açmıştır.

Ermeni sorununun uluslararası siyasetin bir aracı haline gelmesi süreci, yakın tarihin akışı içinde yer alan bazı aşamalar neticesinde sınırlar ötesine taşınmıştır. Genel hatlarıyla Ermeni sorununun siyasallaşması sürecinde aşağıdaki gelişmeler etkili olmuştur denilebilir (Savranlı, 2009: 22-23):

- i. Misyonerlik faaliyetleri,
- ii. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Rusya gibi güçlü ülkelerin Türkleri baskı altına almak istemesi sebebiyle Ermenilere destek vermesi,
- iii. Milliyetçilik propagandaları,
- iv. Ermeni kilisesinin gücünü koruma isteği,
- v. Ermeni komitelerinin eylemleri,
- vi. Dünyanın farklı bölgelerinde Ermeni lobilerinin aktif olarak çalışmaya devam etmesi,

- vii. ASALA gibi terörist grupların terör eylemleri yaparak Türkiye'ye yönelik baskıyı artırma çabaları (bir sonraki bölümde ayrıntılı bir biçimde değerlendirmeye alınacaktır),
- viii. Sosyal ve siyasi alanda örgütlenme girişimleri şeklindedir.

Ermenistan Devleti dünyada güçlü bir devlet olmasa da Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde Ermeni lobisinin güçlü olması, Ermeni sorununun etkilerini göstermesi bakımından kaçınılmaz olmaktadır. Türklerin Ermenilere soykırım uyguladığı iddiasını gündeme getirmek suretiyle ülkelerin kararlar alması için çaba gösteren Ermeniler, böylece Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda baskı altına almayı hedeflemektedir. Ermenilerin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki faaliyetleri ile birlikte Türklerin Ermenilere soykırım uyguladıklarını kabul ettirerek ders kitaplarına konuyu geçirmeyi başardıkları görülmektedir (Şıkaliyev, 2003: 237).

2.3. ASALA'nın Kuruluşu

ASALA terör örgütüyle ilgili bilgi vermeden önce terör örgütlerinin ortak özelliklerine değinilmesinde fayda vardır. Çoğunlukla dışa bağımlı olan terör örgütleri, kendi içlerindeki rekabetler nedeniyle sık sık bölünmeler yaşamaktadır. Bu bölünmeler sonucu son derece sofistike ilişkiler ağıyla bezenmiş, istihbarat örgütlerinin kontrolünde çoğu zaman taşeron olarak eylemler tertip eden çok sayıda terör unsurunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Genelde hedef alınan kitleler masum vatandaşlar yanında kimliği ve şahsiyeti ile örnek teşkil eden bilindik kimselerdir. Ermeni fanatiklerin bu konudaki yatkınlığı esasında daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı Devleti dönemine kadar gitmektedir. Sultan Abdülhamid'e suikast girişimi, Nemesis cinayetleri bu terör faaliyeti kapsamında ele alınabilir. 1900'lü yılların başında Taşnak ve Hınçak komitelerinin eylemleri ile terör örneklerini sergileyen Ermeniler, Yıldız suikastı, Talat Paşa ve Cemal Paşa'nın şehit edilmesi gibi farklı olaylarda eylemi yapantaraf olarak yer almışlardır (<http://www.ozelburoistihbarat.com/Content/images/archieve/ermeniteroru-4294592d-71ce-4587-b158-011a40ddc557.pdf>). ASALA terör örgütünün ortaya çıkması, Ermenilerin yüzyılın başındaki terör eylemlerine yeniden döndükleri şeklinde değerlendirilmeye müsaittir.

Ermeni sorunu 1970’li yıllara kadar uluslararası kamuoyunda yer edinmemişken, bu dönemde başlayan ASALA terör örgütünün eylemleri, Ermenilerin konuyu dünya gündemine getirme amaçlarının bir ürünüdür (Turan, 2015: 1471). Nitekim bu konuda Ermeniler başarılı olmuş, bu dönemden itibaren Ermeni sorunu konusu daha fazla gündemde yer edinmeye başlamıştır. Bu anlamda Terör eylemlerinin bir propaganda aracı haline getirilmek istendiği durumlar da son derece yaygındır. Böylelikle terörün kanlı yüzü bir ölçüde geri plana itilerek, basın ve yayın organlarında geçmişteki hadiseler atıf yapılarak bazı asılsız iddiaların gündeme getirilmesi sağlanacak ve kamuoyu manipüle edilecektir. ASALA terörü bunun tipik örneklerinden biridir. Zira Ermeni lobilerinin aktif olarak yürüttüğü çabalar, Ermeni terörünü bir dayanak unsuru haline gelmiştir. Ermeni terör örgütleri; Ermenileri kendilerinin tarafına çekme yoluyla Ermeni birliği meydana getirme, dünya kamuoyuna güçlerini göstermek suretiyle ilgiyi kendi üstlerine çekme, Türkiye ve Türklük ile ilgili düşmanlık kaynakları meydana getirmek gibi ortak amaçlara sahiptirler. Ermeni terör örgütleri aynı zamanda sözde Ermeni soykırımı iddialarıyla birlikte Türk milletine ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne yönelik saldırıları yapma hakları olduğunu iddia etmektedirler (Savranlı, 2009: 82).

Esas itibariyle ırkçı terör saldırıları yapan ve son derece faşizan görüşlere sahip bir terör örgütü olarak bilinen ASALA, Türkiye sınırları içerisinde ve Türkiye sınırları dışında çok sayıda kanlı terör eylemine imza atmıştır. Uluslararası kamuoyunu manipüle etme amacı güden ASALA’nın adı da bu nedenle Ermenice değil İngilizcedir. Açılımı *“Armenian Secret for the Liberation of Armenia”* (Ermenistan’ın özgürlüğü için gizli Ermeni ordusu) olan ASALA’nın kendisini bir özgürlük havarisi olarak gösteriyor olması, yaptığı kanlı eylemler ve masum insanların katledilmesiyle içi boş bir söylemden ibaret hale gelmiştir. (Abdurrahmanlı, 2018: 599).

Bu anlamda ASALA, etnik terörün bir ürünü olarak ortaya çıkan terör örgütüdür. Türkiye, dünya genelinde etnik teröre en çok maruz kalan ülkelerden birisi konumundadır ve ASALA’nın ortaya çıkışını ve faaliyetlerini bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Dünya genelinde özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmaya başlayan etnik terör, ASALA’nın kuruluşunda etkisini gösteren gelişmelerden birisidir (Baharçipek, 2000: 12). Bunun yanında ASALA’nın kuruluşunu yalnızca Ermeni milliyetçiliği ve Türk

düşmanlığıyla sınırlandırmamak gerekir. Farklı ülkelerden destek alan bir terör örgütü olarak ASALA, uluslararası işbirliklerine girmiştir.

ASALA'nın kuruluş şifrelerini aramamız icap eden bir başka nokta da 1950'lerden itibaren dünyayı etkisi altına alan Soğuk Savaş sürecidir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte 1970'li yıllara kadar devam eden süreçte Ermeniler terörist eylem girişiminde bulunmamış, ASALA gibi terör oluşumlarının temellerini atmışlardır. ASALA, Ermeni sorununun gündemde kalmasını sağlamak ve Ermeni milliyetçiliğini daha etkin bir hale getirmek amaçlarına sahip sol görüşlü bir terör örgütü olarak Marksist bir bakış açısına da sahiptir (Savranlı, 2009: 83). Zira ASALA, Ermeni sorununu Marksist bir bakış açısıyla değerlendirmekteydi. Bu terör örgütü, sosyalist bir Ermenistan devleti kurma amacına sahipti ve esas amacı sözde Ermeni soykırımının Türkiye tarafından kabul edilmesini sağlayarak, Türkiye'nin tazminat ödemesini sağlamaktı (Karaş, 2007: 43).

Terör örgütü ASALA'nın kuruluşuyla ilgili aşağıdaki hususların bilinmesi gerekir (İşeri, 2008: 46-47):

- i. Örgütün adı, Ermenistan'ın kurtuluşu için gizli Ermeni ordusu anlamına gelmektedir.
- ii. ASALA terör örgütü 20 Ocak 1975 yılında Lübnan'da, Agop Agopyan önderliğinde kurulmuştur.
- iii. Filistinli Hristiyan George Habbaş önderliğindeki Filistin'in Kurtuluşu İçin Halkçı Cephe, ASALA örgütünün kuruluşunda lojistik ve eğitim desteği sağlamıştır.
- iv. Örgüt, Marksist-Leninist devrimci bir anlayış benimsediğini ifade etmektedir ve amaçlarının Ermenistan'ın devrimci bir anlayışla yönetilmesi olduğunu savunmuşlardır.
- v. ASALA terör örgütünün kuruluşunda Türkiye'nin ve Türkiye'nin müttefiklerinin en büyük düşman olduğu ifade edilmektedir.

- vi. Farklı ülkelerdeki Ermenilerle ilişkiler kullanılarak örgüte yeni militanlar kazandırılmaya çalışılmıştır.
- vii. 22 Ekim 1975 yılında Viyana’da Avusturya büyükelçimiz Daniş Tunalıgil’in şehit edilmesi ASALA terör örgütünün Türk diplomatlara yönelik saldırılarının başlangıcı olmuştur.
- viii. 1915 olaylarının soykırım olarak kabul ettirilmesi, terör örgütünün kuruluş amaçlarından birisidir.
- ix. Türkiye'nin Ermeni olayları sebebiyle tazminat ödemesini sağlamak, kuruluş amaçları arasındadır.
- x. ASALA terör örgütü kendisini desteklemeyen ve karşılarında yer alan Ermenileri de hedef almıştır.

Gerçek adı bilinmeyen Agop Agopyan, Lübnan Ermenilerinden olduğu tahmin edilen bir teröristtir ve ASALA’nın kurucusudur. Geleneksel terör örgütleriyle uyumlu bir örgüt yapısı bulunan ASALA, siyasi ve askeri merkezler şeklinde iki bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümlerde ülke ve bölge sorumluları şeklinde bir görevlendirme anlayışı söz konusudur (Karaş, 2007: 45).

“ASALA örgütü, gizliliğe çok önem vermiş ve esas olarak yapılanmıştır. Bu sayede operasyon hücrelerinin birinin çökertilmesi veya içerisine sızılma durumunda diğer hücreler açığa çıkmamaktadır” (İşeri, 2008: 49). Örgütün gizlilik konusundaki hassasiyeti, terör eylemlerinin gerçekleştirilmesi sürecinde de etkisini doğrudan göstermekte ve örgütle ilgili temel konular arasında kendisine yer edinmektedir.

1981 yılında siyasi programını açıklayan terör örgütü ASALA, böylece hedeflerini dünyayla paylaşmıştır. Türk emperyalizmi ile mücadele ettiğini iddia eden örgüt, aynı zamanda yerel gericiler olarak nitelendirdiği kendi vatandaşlarını da hedef kitle olarak belirlemiştir (Alizade, 2015: 115). Örgütün yapısını oluşturan kişilerin bu konular gözetilerek seçilmesi gerçekleşmiştir.

“Örgüt, merkez komiteye bağlı komuta grupları biçiminde örgütlenmektedir. Komuta merkezleri ise siyasi ve askeri merkezler olmak üzere iki ana bölüme ayrılmakta,

siyasi merkezlerde çalışanlar ülke ve bölge sorumluları olarak görevlendirilmektedirler. Bölgeler komuta bölümlerine ayrılmakta, her bölümün önderi bölge sorumlusuna, bölge sorumlusu da piramidin en üst noktasında bulunan ülke sorumlusuna, ülke sorumlusu ise doğrudan merkez komiteye bağlı çalışmaktadır. Siyasi merkezlerde çalışanların, ASALA'nın örgütsel yapılanması içinde askeri; merkez ve askeri kanatla doğrudan ilişkisi bulunmamaktadır. Askeri merkezler de yine komuta gruplarına bölünmüşler ve doğrudan merkez komiteye bağlı hücreler biçiminde örgütlenmişlerdir” (Savranlı, 2009: 85). ASALA terör örgütünün gizliliği korumaya yönelik girişimlerinin ön plana çıktığı örgüt yapısı, aynı zamanda terör örgütünün uzun bir süre çözilememesinin nedenleri arasında yer almaktadır.

“ASALA, başta Sovyetler Birliği olmakla birlikte, Yunanistan, Suriye, Lübnan, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İran, Kanada gibi devletlerden destek alarak rahatlıkla faaliyet göstermiş, Türkiye'yi yıpratmak amacıyla terör eylemlerinde bulunmuştur” (Alizade, 2015: 114). Uluslararası güçlerin desteğini alan bir terör örgütü olan ASALA, Türkiye'nin dış politikasına zarar vermiştir. Ermeni sorununun getirdiği bir sorun olarak ASALA terör örgütünün kullandığı amblem aşağıda görüldüğü gibidir.

Kaynak: <http://www.kenandabirkuyu.org/asala-teror-orgutunun-kurulusu-faaliyetleri-finansal-kaynaklari-ve-isbirligi-yaptigi-orgutler> , Erişim Tarihi: 10.12.2018.

Ermeni teröristler, 21 ülkenin 38 kentinde; 39'u silahlı, 70'i bombalı, biri de işgal şeklinde olmak üzere toplam 110 terör olayı gerçekleştirmişlerdir. Bu saldırılarda Türkiye'nin 42 diplomatı ile 4 yabancı uyruklu kişi hayatını kaybederken, 15 Türk ve 66 yabancı uyruklu kişi de yaralanmıştır. 1983 Paris Orly Havaalanı saldırısından sonra örgüt birçok gruba bölünmüştür. Zamanla örgüt içi çekişmeler ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, kurucularından Agop Agopyan 1988 yılında öldürülmüş, Ermeni halkından da yeterli destek görememiş ve 1994 yılında eylemlerini sonlandırmıştır” (Aktaş ve Güntay,

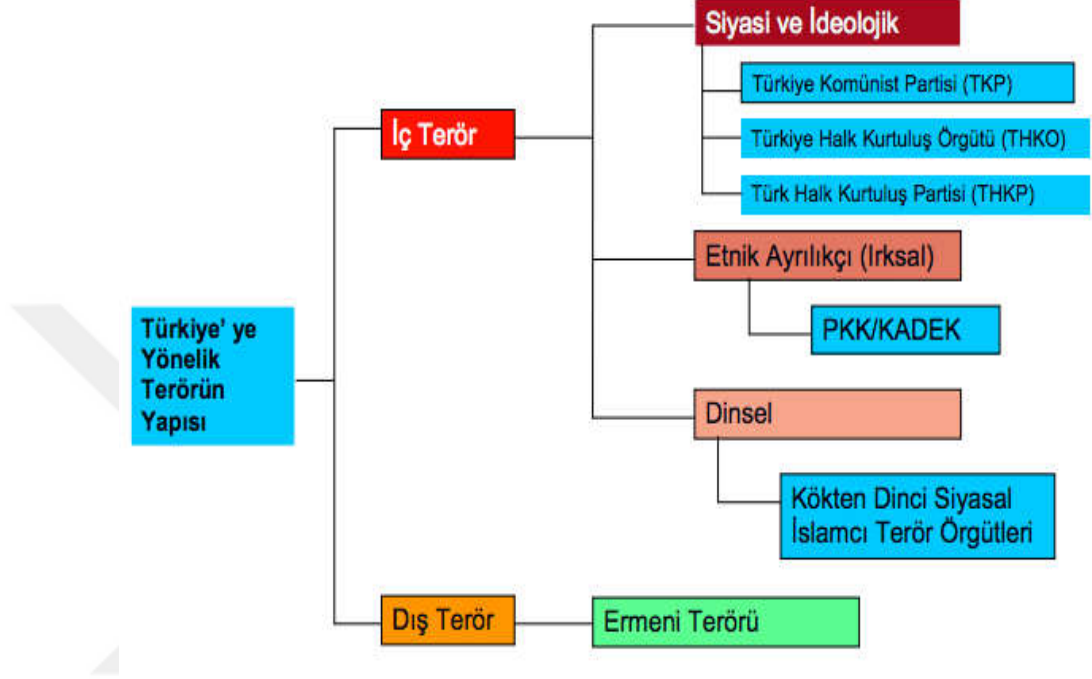
2016: 60). Terör örgütü ASALA'nın genel hatlarıyla açıklanması ve eylemlerinin içeriğinin bilinmesi bakımından bu ifadelerin dikkate alınmasında fayda vardır.

ASALA terör örgütünün eylemlerini gerçekleştirdiği dönem 3. Dönem Ermeni terör eylemleri olarak adlandırılmaktadır. 1975 yılından itibaren giderek tırmanan ASALA'nın terör eylemleri 1984 yılı itibariyle azalmaya başlamıştır. Örgütün eylemleri bu dönemden itibaren tamamen sona ermemiş, Ermenistan'a da sıçramıştır. 1999 yılında Ermenistan Parlamentosunu basıp Başbakanı öldüren kişiler arasında ASALA terör örgütü mensubu teröristlerin yer alması bunu destekler niteliktedir (Çetinkaya, 2016: 92).

Görüldüğü üzere ASALA terör örgütü, Ermeni milliyetçiliği ve Türk düşmanlığına dayalı bir ideolojiyle ortaya çıkmış ve bu yönde eylemlerini gerçekleştirmeye devam etmişlerdir. Türkiye'nin ve Türkiye müttefiklerinin örgütün baş düşmanı olarak ifade edilmesi, örgütün kuruluşunda dikkat çeken noktalardan birisidir. ASALA terör örgütünün kuruluşunu ve eylemlerini Türk düşmanlığı ekseninde değerlendirmek gerekmektedir. ASALA terör örgütünün kuruluşunda Türkiye Cumhuriyeti'ni zayıflatmak ve Türkiye'nin diğer Türk devletleri ile yakınlık kurmasına engel olmak hedefi bulunmaktadır (Alizade, 2015: 107). Türkiye Cumhuriyeti topraklarının büyük bir kısmını sözde Ermeni toprağı olarak nitelendiren bu terör örgütü, eylemlerindeki öncelikli odak noktasını Türkiye'ye zarar vermek olarak belirlemiştir.

Terör örgütü ASALA, kuruluş amacını açıklarken sosyalist, devrimci ve demokratik bir hükümete sahip olan bir Ermenistan devletine sahip olma konusuna vurgu yapmaktadır. Örgütün kuruluş amacında tanımladığı hükümet, Sovyetler Birliğini işaret etmektedir. Nitekim ASALA tıpkı Sovyetler Birliği gibi üstün sınıfların varlığını kabul etmemekte, buna engel olmak için şiddet ve terör eylemlerine başvurulmasının başlıca yöntem olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu noktada bilinmesi gereken hususlardan bir tanesi de ASALA'nın bu hedefine Ermeniler arasında karşı çıkan kayda değer bir kesimin bulunduğu. Bu kesim de ASALA tarafından açıkça düşman ilan edilmektedir. Yerel gericiler olarak adlandırılan bu düşman grubunun yanında ASALA terör örgütünün esas düşmanı ise uluslararası düzeyde desteklenen Türk emperyalizmi (!) olarak görünmektedir (Savranlı, 2009: 84).

ASALA terör örgütünün Türkiye'ye yönelik terör dalgasının bir bileşeni olduğu gerçeği aşağıdaki şemada gösterilmektedir.

Kaynak: Ulutürk, 2007: 39.

Şekil 6. Türkiye'ye Yönelik Terör Dalgası ve ASALA

Görüldüğü gibi terör, Türkiye'nin önemli sorunlarından bir tanesidir. Uzun yıllardan bu yana PKK terörüyle mücadele eden Türkiye, bir yandan da ASALA gibi terör örgütleriyle uğraşmak durumunda kalmıştır. Zira uzun yıllar ASALA, Türkiye'ye yönelik ciddi bir dış terör kaynağı durumundaydı. İçeride PKK terörü ile de benzer şekilde muhatap olan Türkiye ASALA'nın propaganda ve eylem metodunu diğer etnik terör örgütlerinde de tespit etme noktasında tecrübe kazanmıştır. Bu süreçte ASALA ve PKK, Türkiye'ye karşı eylem noktasında anlaşmalar yapmış ve birlikte hareket etmişlerdir (Abdurrahmanlı, 2019: 65).

2.4. ASALA'ya Bağlı Paravan Örgütler

1973 yılından itibaren Ermenilerin bireysel terör eylemleri örgütlü terör eylemleri halini almıştır. ASALA'ya bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren paravan örgütler de terörün örgüt düzeyinde gözlenmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır (<http://www.ozelburoistihbarat.com/Content/images/archieve/ermeni-teroru-4294592d-71ce-4587-b158-011a40ddc557.pdf>). ASALA terör örgütünün eylemlerinin kısa sürede hızlanmasında bu husus etkisini doğrudan göstermektedir.

ASALA'ya bağlı paravan örgütler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (<http://www.kenandabirkuyu.org/asala-teror-orgutunun-kurulusu-faaliyetleri-finansal-kaynaklari-ve-isbirligi-yaptigi-orgutler>):

- i. 3 Ekim örgütü,
- ii. 9 Haziran örgütü,
- iii. Orly örgütü,
- iv. Ermenistan gizli ordusu,
- v. Yeni Ermeni direnişi,
- vi. Fransa eylül örgütü,
- vii. 15 İsviçre grubu,
- viii. Kızıl Ermeni ordusu,
- ix. Dünya cezalandırma teşkilatı,
- x. 28 Mayıs örgütü,
- xi. Ermeni milli komitesi,
- xii. Ermeni halk ihtilal harekâtı,
- xiii. Kıbrıs Ermenilerini mücadeleye çağırıyor,
- xiv. Kıbrıs Ermeni-Rum teşkilatı şeklindedir.

Ülkelerin ASALA'nın faaliyetlerini fark etmelerini engellemek için bazı paravan örgütlerin kullanıldığı görülmektedir. Farklı ülkelerde yapılan eylemlerle birlikte paravan örgütlerin ASALA'ya bağlı olduğu anlaşılmıştır. Örneğin 12 Ekim 1980'de İngiltere'nin başkenti Londra'da yapılan eylemle birlikte 9 Haziran örgütünün ASALA'ya bağlı olduğu belirlenmiştir (Karaş, 2007: 49). Benzer örneklerin yaşanmasıyla birlikte terör örgütü ASALA'ya bağlı olan paravan örgütlerin daha da belirginleşmesi söz konusu olmuştur ve yukarıda listelenen örgütler ortaya çıkmıştır.

Terör örgütü ASALA'ya bağlı olan paravan örgütlerin yanı sıra bağlı hücrelerin bilinmesinde fayda vardır. 1970 ve 1980'li yıllarda yapılan terör eylemlerinde ASALA örgütüne bağlı olan hücreler aktif rol üstlenmiştir. Terör örgütüne bağlı olduğu bilinen bazı hücreler; Şehit Refti Balian Komando Grubu, Kara 24 Nisan Komando Timi, Geourgen Yanikian Komando Grubu, Yanikian ve Sasunian Komandoları, Avrupa 21.Komando Grubu, Ermeni Adalet Komitesi, Antranig Pasa Komandoları, Aleks Yenikomeshian Komando Grubu, Shahan Natali İntihar Komando Timi, Şehit Agop Darakcian Komando Timi, Yeghid Kesisian İntihar Komando Timi, 23 Eylül İntihar Komando Timi şeklinde sıralanmaktadır (Savranlı, 2009: 85).

ASALA, Ermenistan'daki milliyetçi çetelerin yanı sıra Kıbrıs Ermenilerini de paravan olarak kullanmıştır. ASALA; Ermeni milli komitesi, Kıbrıs Ermeni Rum teşkilatı, Ermeni halk harekâtı gibi paravan örgütleri kullanarak terör eylemlerini gerçekleştirmiştir (Abdurrahmanlı, 2018: 599).

2.5. ASALA'nın Mali Kaynakları

“Terör örgütü ASALA Türkiye'ye ve müttefiklerine yönelik saldırılarını devam ettirebilmek ve örgütün varlığını sağlayabilmek için bazı devletler ile örgütlerden aldıkları maddi desteğin yanı sıra uyuşturucu ve silah kaçakçılığı da önemli bir finans kaynağı olarak kullanmıştır” (İşeri, 2008: 54). Bu ifadelerin de destekleyeceği üzere ASALA, diğer terör örgütlerinin kullandığı yöntemlere benzer şekilde yöntemler kullanarak mali kaynak elde etmeye çalışmıştır. Ayrıca farklı ülkelere alınan desteklerin terör örgütünün mali kaynakları açısından önemli bir yere sahip olduğunu gösteren ifadeler yer almaktadır.

Terör örgütlerinin var olabilmesi için mali kaynakların önemi büyüktür, hatta olmazsa olmaz denilebilir. Yasa dışı yapılanmalar olan terör örgütlerinin mali kaynaklarının da yasa dışı olması kaçınılmazdır. Bu noktada en çok öne çıkan husus, uyuşturucu ticaretidir. Basında ASALA'nın uyuşturucu ticaretiyle ilgili çıkan haberlerin örgüt tarafından yalanlanmamış olması, uyuşturucunun örgütün en önemli mali kaynağı olduğunu desteklemektedir (Karaş, 2007: 77).

2.6. ASALA'ya Dünya Ülkelerinden Tepkiler

1970 ve 1980'li yıllarda yapılan terör saldırılarında şehit edilen Türk diplomatlara dair pek çok ülke tepki göstermiştir. Ülkelerin gösterdikleri tepkiler, Türkiye ile olan ilişkilerin yanı sıra terör örgütü ASALA'ya verilen desteğin etkisi altında şekillenmiştir. Örneğin; Alman medyasında bu terör saldırıları, sözde Ermeni soykırımı iddialarının gündeme gelmesi şeklinde yer bulmuş, dolaylı olarak ASALA terör örgütüne destek verilmiştir (Taşcıoğlu, 2017: 103).

ASALA'ya tepkiler kapsamında aşağıda sıralanan hususların bilinmesinde fayda vardır (Humbaracı, 2011: 62-64):

- i. Türkiye'de yaşayan Ermeniler, ASALA terör örgütünü birçok kez kınamış ve büyük tepki göstermişlerdir.
- ii. Türkiye'de büyük tepki toplayan olayların yabancı basında sıradan bir haber gibi sunulması söz konusudur. Örneğin; Paris Büyükelçimizin ve makam şoförünün öldürülmesi, Fransa'da sıradan bir olay gibi aktarılmış, televizyonlarda Ermeni propagandası yapılmıştır.
- iii. Özellikle Avrupa'da yeterince tepki görmeyen ASALA terör saldırıları, teröristlerin rahat bir şekilde hareket etmesine olanak tanımıştır.
- iv. Olayların faillerini bulmak bir yana Avrupa ülkeleri, Ermeni propagandası yapmayı tercih etmişlerdir. Fransa ve Avusturya bu konuda öne çıkan ülkelerdir.

- v. Fransa'nın olayları kınamaması, Türkiye-Fransa ilişkilerine zarar veren bir gelişme olmuştur.
- vi. ASALA terör örgütünün saldırıları arttıkça kamuoyunda gösterilen tepkiler de artmış, kınamalar yapılmaya başlanmıştır.
- vii. Los Angeles Başkonsolosumuza yapılan saldırılar Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunda geniş yer bulmuştur.
- viii. Belgrad'da Galip Balkar'ın şehit edilmesi olayı, tüm dünyada kınanan ve tavır alınan bir olay olmuştur.
- ix. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye yönelik desteğin artmasıyla birlikte Ermeni teröristlerin daha fazla baskı altında kalmaları söz konusu olmuş, örgütün sivil kayıpların olduğu saldırılar düzenlemesi tepkilerin büyümesine neden olmuştur.

Görüldüğü üzere ASALA terör örgütünün eylemlerine önceleri birçok ülke sessiz kalmış, kınamaya dahi gerek duymamıştır. Ancak saldırıların artarak devam etmesi ve saldırıların gerçekleştiği ülkedeki vatandaşları da tehdit etmeye başlaması, ülkelerin tepkisini göstermesini beraberinde getirmiştir. Kendisini destekleyen ülkelerin desteğini kaybetmeye başlayan ASALA'nın Avrupa'da sivil vatandaşları hedef alan terör eylemleri yapması ise dünya kamuoyunun yaşanan olaylara olan tepkilerini sertleştirmesine neden olmuştur denilebilir.

2.7. ASALA'nın Etkisini Kaybetmesi ve Örgütün Sonu

ASALA terör örgütünün etkisini kaybetmesi, terör eylemlerinin giderek dozunun artması sonrasında olmuştur. Türk vatandaşı olmayan sivilleri hedef almaya başlayan örgüt, giderek Batı kamuoyundaki müsamahayı kaybetmeye başlamıştır. 1983 yılının Temmuz ayında gerçekleşen Orly Havalimanı saldırısında 4'ü Fransız 1'i Amerikan 8 sivilin ölmesi, Batı ülkelerinin ASALA terör örgütüne karşı politikalarının değişmesine neden olmuştur. ASALA terör örgütünün sonunun gelmesi, Orly Havalimanı saldırısıyla birlikte başlamıştır denilebilir.

Terör örgütünün saldırılarının Türk vatandaşlardan fazlasına ulaşmaya başlaması, geniş bir çevrede destek kaybına yol açmıştır. 1983 yılında düzenlenen dünya Ermeni kongresine olan katılımın Orly saldırısıyla birlikte beklenenden düşük olması, destek kaybını doğrular niteliktedir (Sarı, 2015: 157). Kamuoyunda desteğini kaybetmeye başlayan ASALA terör örgütü aynı zamanda katılım açısından da etkisini yitirmeye başlamıştır.

Terör örgütü ASALA'nın dört kıtada 19 farklı ülkede Türk diplomatlarına karşı suikastlar düzenlemesi, tarihteki kara lekelerden birisi olmakla birlikte, maalesef ki bu menfur saldırılar Ermeni fanatiklerinin övgü kaynağı olan kanlı olayları ifade etmektedir (Aydın, 2011: 190). Bu olayların birbiri ardına devam etmesi ile birlikte artan uluslararası terör tehdidi, ASALA terörünün kendilerine sıçramaya başladığını fark eden Batılı ülkelerin dikkatini çekmiş ve örgütün sonu gelmiştir.

2.8. Türkiye'nin ASALA'ya Yaklaşımı

Sözde Ermeni soykırımı iddialarını Türkiye'ye kabul ettirmek ve bu sayede toprak ve tazminat almak hayaliyle ASALA terör örgütü dünyanın farklı yerlerinde Türklere yönelik terör saldırıları gerçekleştirmiştir (Alizade, 2015: 120). Bu olaylar Türkiye Cumhuriyeti devletine zarar vermekle birlikte Türkiye'nin yaklaşımı terör eylemlerine karşı geri adım atmamak şeklinde olmuştur. Türkiye'nin Ermeni terör örgütü ASALA nedeniyle önemli kayıplar verdiği ortadadır (İşeri, 2008: 2). Osmanlı Devleti döneminden itibaren Ermenilerin terör eylemleri, Türk milletine zarar vermiştir. Ancak Türkiye'nin ASALA'ya karşı olan yaklaşımı ve Ermenilerin terör eylemlerine karşı zor durumlarda dahi geri adım atmaması, terör örgütünün hedeflerinin gerçekleşmesini olanaksız hale getirmiştir.

Türkiye'nin ASALA'ya karşı olan yaklaşımını Ermeni soykırımına gösterilen tepkiler bağlamında değerlendirmekte fayda vardır. Farklı kıtalarda Türk diplomatların şehit edilmesi konusunda Türkiye diğer ülkeler tarafından yalnız bırakılmıştır. Olayların gerçekleştiği ülkeler dahi yaşanan terör saldırılarına sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bunun yanı sıra medyanın Ermenilerin sözde soykırım iddialarına destek verecek şekilde yayınlar yapmaları söz konusu olmuştur. Türkiye, dünyanın bu tutumunu eleştirmiş ve teröre karşı ortak tepki göstermeye davet etmiştir. Tüm bunlar Türkiye'nin ASALA terör

örgütüne karşı yaklaşımının yanında dünyadaki pek çok ülkede Türk düşmanlığının bulunduğunu göstermektedir (Çelebi, 2018: 140).

Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türkiye’de yaşayan Ermeniler (Türkiye Ermenileri), teröre karşı tepkilerini ortaya koymuşlardır. Türkiye Ermenileri, Ermeni soykırımını iddialarıyla yayılan ASALA terörüne karşı bu iddiaların gerçek olmadığını deklare etmiş, bu düşüncelerini ulusal ve uluslararası düzeyde paylaşmışlardır (Karaş, 2007: 102).

Türkiye, ASALA terörüne karşı diplomatik faaliyetler yürütmüş ve sorunun diplomasiyle çözülmesine çaba göstermiştir. Türkiye’nin diplomatik girişimleri, ASALA’nın terör eylemlerinin yavaşlamasında ve sona ermesinde etkili olmuştur (Çelebi, 2018: 139). Böylelikle Türkiye, sorunu terör saldırılarının gerçekleştiği ülkelerin katılımıyla diplomatik bir şekilde çözmek için girişimler yürütmüş ve sonuç almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASALA'NIN TERÖR EYLEMLERİNDE ŞEHİT ETTİĞİ TÜRK DİPLOMATLAR VE ASALA'NIN TERÖRİST EYLEMLERİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMALARI

3.ŞEHİT EDİLEN TÜRK DİPLOMATLAR VE DIŞ POLİTİKA

3.1. ASALA'nın Terör Eylemleri

ASALA'nın terör eylemlerini yalnızca ortaya çıktığı dönemden itibaren değerlendirmek, konunun sağlıklı bir biçimde anlaşılmasının önünde engeldir. Çünkü ASALA'nın terör eylemlerini fanatik Ermeni gruplarının yüzyıllardır süren terör eylemlerinden ayrı tutmak doğru değildir. Hınçak ve Taşnak komitelerine kadar uzanan dönem de dahil olmak üzere Ermenilerin terör eylemleri, ASALA'nın eylemleri ile ilişkilendirilmeye müsaittir. İkinci Abdülhamit Han'a yapılan suikast, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Talat Paşa'nın öldürülmesi, Cemal Paşa ve yaverlerinin Tiflis'te vurulması gibi olaylar ASALA'nın terör eylemleri ile Ermenilerin terör eylemlerinin geçmişi arasındaki ilişkiyi gösteren örnekler arasındadır (Şimşir, 2015a: 5).

Terör örgütü ASALA tarafından yapılan terör eylemleri konusunda ortaya koyulan rakamlar farklılıklar göstermektedir. Türk diplomatlara yönelik saldırılarda 34 Türk diplomatı ile diplomat yakınının hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bunun dışında ASALA terör örgütün Türk diplomatlara yönelik dünyanın farklı yerlerindeki eylemlerinde 300'den fazla masum sivilin yaralandığı ifade edilmektedir (Savranlı, 2009: 88). Ancak yine de bu terör örgütü tarafından yapılan eylemlerde toplamda kaç kişinin hayatını kaybettiği ve yaralandığı konusunda net bir rakam ortaya koymak güçtür. Amacı Türkiye Cumhuriyeti'ni zayıflatmak ve uluslararası düzeyde baskı altına almak olan ASALA terör örgütü, bu amacına yönelik olarak terör ve şiddet eylemlerinden başka bir yöntemle başvurmamış, bu hedeflerine ulaşabilmek için yaptıkları terör eylemlerinin meşru olduğunu savunmaktan da geri durmamıştır.

ASALA tarafından gerçekleştirilen ilk terör eylemi konusunda çeşitli kaynaklarda Türkiye Viyana Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'e yapılan suikast olduğu ifade edilmekle birlikte bazı kaynaklar Şubat 1975'te Beyrut'taki Türk Hava Yolları bürosuna yapılan bombalı saldırının ASALA'nın ilk terör eylemi olduğunu savunmaktadır (Çam, 2014: 1723). Daha erken bir tarihte gerçekleşmesi sebebiyle çalışma kapsamında Beyrut'taki Türk Hava Yolları bürosuna yapılan saldırının ASALA'nın ilk terör eylemi olarak kabul edilmesi tercih edilmiştir.

Türkiye'nin yıpratılması, ASALA'nın terör eylemlerinin temel amacıdır. Bu amaçla örgütün Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İran, Lübnan, Yunanistan, Suriye gibi ülkelerden destek alarak terör eylemlerini gerçekleştirdiği bilinmektedir (Alizade, 2015: 114).

ASALA'nın gerçekleştirdiği başlıca terör eylemleri aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

TARİH	EYLEM YERİ
22 Ekim 1975	Viyana
24 Eki 1975	Paris
16 Şubat 1975	Beyrut
29 Mayıs 1977	İstanbul
9 Haziran 1977	Roma
2 Haziran 1978	Madrid
12 Ekim 1979	Lahey
22 Aralık 1979	Paris
31 Temmuz 1980	Atina
17 Aralık 1980	Sidney
4 Mart 1981	Paris
9 Haziran 1981	Cenevre
24 Eylül 1981	Paris
28 Ocak 1982	Los Angeles
8 Nisan 1982	Ottowa
4 Mayıs 1982	Boston
7 Haziran 1982	Lizbon
7 Ağustos 1982	Ankara Esenboğa Havalimanı

27 Ağustos 1982	Ottowa
9 Eylül 1982	Burgaz
9 Mart 1983	Belgrad
16 Haziran 1983	İstanbul
14 Temmuz 1983	Brüksel
15 Temmuz 1983	Paris
27 Temmuz 1983	Lizbon
30 Nisan 1984	Tahran
21 Haziran 1984	Viyana
(Kaynak: Karaş, 2007: 54)	

Tablo 3. ASALA'nın Terör Eylemleri

Tablo 3'te görüldüğü üzere 1975 yılından itibaren ASALA tarafından Türkiye'ye zarar vermek amacıyla terör eylemleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Çoğunlukla Türk diplomatlara yönelik gerçekleşen eylemlerin dünyanın farklı ülkelerini kapsadığı görülmektedir. Türkiye'nin dış politikada elinin zayıflamasına neden olan bu gelişmeler, aynı zamanda terör örgütü ASALA'nın dünyanın farklı bölgelerindeki varlığını göstermesi sebebiyle propaganda anlamında önemli bir yere sahiptir. İstanbul ve Ankara'da gerçekleşen saldırıların bulunması, örgütün yalnızca yabancı ülkelerdeki Türk diplomatları hedef almadığını, Türkiye içinde saldırılar yapılmasına gayret gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 1982 ve 1983 yıllarında çok sayıda eylem gerçekleştiği, yukarıdaki tablo aracılığıyla anlaşılmaktadır.

Eylemlerin ülkelere göre dağılımları, çoktan aza doğru olacak şekilde aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Ülke	Eylem Sayısı	Ülke	Eylem Sayısı
Fransa	37	Kanada	4
İsviçre	25	Yunanistan	4
İtalya	20	Batı Almanya	4
Lübnan	17	Hollanda	2
ABD	15	Portekiz	2

Türkiye	13	Avusturya	1
İspanya	11	Avustralya	1
İran	7	Irak	1
Belçika	6	SSCB	1
İngiltere	5	Yugoslavya	1
Danimarka	4	Bulgaristan	1
(Kaynak: Karaş, 2007: 57)			

Tablo 4. ASALA'nın Eylemlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Tablo 4'te yer alan bilgilere göre ASALA'nın en çok terör eylemi gerçekleştirdiği ülke 37 eylemle Fransa'dır. Fransa'nın ardından İsviçre, İtalya, Lübnan ve Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir. Bu ülkelerde sırasıyla 25, 20, 17 ve 15 terör eylemi yapılmıştır. Türkiye'de ise 13 eylem gerçekleştirilmesi, en çok eylem yapılan 6. ülkenin Türkiye olduğunu göstermesi bakımından önemli bir bilgidir. İspanya, İran, Belçika, İngiltere, Danimarka, Kanada, Yunanistan, Batı Almanya, Hollanda ve Portekiz, ASALA'nın birden fazla sayıda terör eylemi gerçekleştirdiği diğer ülkeler olarak görülmektedir. ASALA ayrıca Sovyetler Birliği, Avusturya, Avustralya, Irak, Yugoslavya ve Bulgaristan'da birer terör eylemi gerçekleştirmiştir. Tüm bunlar ASALA'nın Amerika Birleşik Devletleri'nden Avustralya'ya dünyanın farklı yerlerinde küresel terör eylemleri yaptığını göstermektedir. Avrupa'da gerçekleştirilen eylemlerin diğer ülkelere göre daha yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

1980'li yılların başı ASALA'nın en çok terör eylemi yaptığı yıllar olarak bilinmektedir. ASALA 1980 yılı içerisinde 51 kez terör eylemi yaparken 1981 yılında 53 kez terör eylemi gerçekleştirmiştir. 1975 ile 1983 yılları arasında ASALA terör örgütünün toplamda 203 farklı terör eylemi gerçekleştirdiği yönünde bilgiler elde edilmiştir (Abdurrahmanlı, 2019: 72).

ASALA tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinde çoğunlukla vur kaç taktığının kullanıldığı görülmektedir (İşeri, 2008: 51). Suikast ve bombalı saldırılar, ASALA'nın en çok tercih ettiği yöntemler olarak görülmektedir. Terör örgütü bu sayede

militanlarını farklı eylemlerde kullanma fırsatı elde etmiş, daha fazla terör eylemi gerçekleştirmiştir. Aşağıda ASALA terör örgütü tarafından gerçekleşen başlıca eylemler ve bu menfur saldırılar sonucu şehit edilen Türk diplomatları ile yakınları hakkında temel bilgiler yer almaktadır.

Şehit edilen diplomatlarımızla ilgili bilgiler Şimşir (2015a), Şimşir (2015b) ve Dışişleri Bakanlığı resmi sitesinden mfa.gov.tr adresinden alınmıştır.

3.1.1. Mehmet Baydar ve Bahadır Demir'in Şehit Edilmesi

27 Ocak 1973'te Türkiye Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Muavin Konsolos Bahadır Demir, terör örgütü ASALA tarafından Santa Barbara'da resmî bir törende suikasta uğramış ve şehit olmuşlardır. Bu saldırıda Mehmet Baydar olay yerinde şehit olurken Bahadır Demir ise hastanede şehit düşmüştür. Santa Barbara suikastını Gourgen Mıgırdıç Yanıkyan adlı bir Ermeni terörist gerçekleştirmiştir.

Mehmet Baydar ve Bahadır Demir, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk diplomat şehitlerdir. Ermeni asıllı ABD vatandaşı Mıgırdıç Yanıkyan isimli yazar olayın vuku bulduğu gün Baydar ve Demir'i Türkiye'den çalınan bir tablonun iadesi için görüşmek bahanesiyle bir otele davet ederek bu menfur saldırıyı gerçekleştirmiştir (Cumhuriyet, 29.01.1973). Hürriyet'in haberine göre bu kişi eski bir Hınçak taraftarıdır ve ilk

ifadesinde “Onları bilerek ve isteyerek vurdum” demiştir. (Hürriyet, 29.01.1973)

Fotoğraf 1. ASALA Tarafından Şehit Edilen Mehmet Baydar

Fotoğraf 2. ASALA Tarafından Şehit Edilen Bahadır Demir

3.1.2. Daniş Tunalıgil'in şehit Edilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Viyana Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'in şehit edilmesiyle sonuçlanan bu terör eylemi 22 Ekim 1975 günü gerçekleşmiştir. Büyükelçiliğe silahlarla giren 3 terörist, Viyana Büyükelçimiz Daniş Tunalıgil'i görevi başında şehit etmiştir. Daniş Tunalıgil, tarihimizdeki ilk büyükelçi şehidimizdir. Elçilięe zorla giren saldırganlar “Büyükelçi siz misiniz?” diye sorduktan sonra ateş açmaya başlamışlardır (Milliyet, 23.10.1975). Makineli tüfeklerin kullanıldığı bu menfur saldırı ardından Associated Press Haber Ajansı'nın New York şubesine açılan bir telefonda olayı “Ermenistan Kurtuluş Örgütü” adlı terörist oluşumun üslendiği ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 23.10.1975). Ancak Tercüman'ın haberine göre saldırganların kimliği tespit edilememiştir (Tercüman, 23.10.1975).

Fotoğraf 3. ASALA Tarafından şehit Edilen Daniş Tunalıgil

3.1.3. İsmail Erez'in Şehit Edilmesi

ASALA tarafından gerçekleştirilen bir başka terör eyleminde Büyükelçimiz İsmail Erez ile şoförü Talip Yener 24 Ekim 1975 tarihinde şehit edilmiştir. Öğle saatlerinde bir resepsiyondan dönen Büyükelçimiz, Seine Nehri üzerindeki Hakeim köprüsünde sağ yakaya dönerken aracın yavaşladığı esnada bir grup terörist tarafından – 3 ya da 4 kişi oldukları tahmin edilmektedir – saldırıya uğramış ve şehit düşmüşlerdir (Milliyet, 25.10.1975). Viyana suikastından yalnızca 2 gün sonra bu saldırının gerçekleşmesi, terör eylemlerinin sıklaşmaya başladığını göstermektedir. Erez, bir gün öncesinde basına verdiği mülakatta *“İsteseler beni şuracıkta, ya da sokakta öldürebilirler”* diyerek Fransız makamlarının güvenlik zafiyetinden şikâyet etmiştir (Cumhuriyet, 25.10.1975).

Fotoğraf 4. ASALA Tarafından Şehit Edilen İsmail Erez

Fotoğraf 5. ASALA Tarafından Şehit Edilen Talip Yener

3.1.4. Oktar Cirit'in Şehit Edilmesi

Türkiye Cumhuriyetinin Beyrut Büyükelçiliğinde Başkatiplik görevini yürüten Oktar Cirit, 16 Şubat 1976 tarihinde ASALA terör örgütünün saldırısında şehit olmuştur. Cirit, Büyükelçilikten çıktıktan sonra Beyrut'ta bir çarşıda şehit edilmiştir. Tanıklara göre katil Ermenice konuşmaktadır (Milliyet, 17.02.1976). Terör örgütünün gerçekleştirdiği son saldırının üzerinden yaklaşık dört ay geçtikten sonra Lübnan'da bir saldırı yapılmıştır. Bu menfur saldırının ardından faillerin yakalanması için Türk hükümeti tarafından Lübnan makamları sert bir biçimde uyarılmıştır (Cumhuriyet, 18.02.1976)

Fotoğraf 6. ASALA Tarafından Şehit Edilen Oktar Cirit

3.1.5. Taha Carım'ın Şehit Edilmesi

1977 yılının 9 Haziran'ında Vatikan Büyükelçimiz Taha Carım, görevinden evine dönerken yerel saatle öğlen 2'de suikasta uğramıştır. Yüzünden ve sırtından yaralanan Büyükelçi Sarım, hastaneye kaldırılmış olsa da yerel saatle akşam 8'de şehit düşmüştür. Taha Carım, Türkiye'nin vurulan üçüncü büyükelçisi olarak bilinmektedir. Cumhuriyet'in haberine göre bu saldırıyı ASALA terör örgütü iştirakçisi olan "Ermeni Soykırımı" adlı örgüt üstlenmiştir (Cumhuriyet, 10.06.1977). Milliyet'in haberinde ise büyükelçinin bir süreden bu yana Ermeni teröristlerce tehdit edildiği bilgisine ulaşılmıştır (Milliyet, 10.06.1977).

Fotoğraf 7. ASALA Tarafından Şehit Edilen Taha Carım

3.1.6. Necla Kuneralp ve Beşir Balcıoğlu'nun Şehit Edilmesi

Bir sonraki terör eylemi İspanya'nın başkenti Madrid'de gerçekleşmiştir. 2 Haziran 1978'de gerçekleşen eylemde Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçisi Zeki Kuneralp'in eşi Necla Kuneralp ile misafirleri emekli Büyükelçimiz Beşir Balcıoğlu şehit olmuştur. Büyükelçiliğe yakın bir mevkide sokak kesişim noktasında aracın yavaşladığı q sırada gerçekleşen saldırıda, İspanyol şoför hastanede, Büyükelçimizin eşi Necla Kuneralp ile Beşir Balcıoğlu ise saldırı anından hayatını kaybetmiştir (Cumhuriyet, 03.06.1978). Hürriyet bu menfur olayı "Kahpe Suikast" başlığı ile okuyucularına duyururken, Türkiye'nin dış temsilciliklerinde görev yapan dışişleri çalışanlarının acımasız namluların ucunda olduğunu dile getirmektedir (Hürriyet, 03.06.1978).

Fotoğraf 8. ASALA Tarafından Şehit Edilen Necla Kuneralp

Fotoğraf 9. ASALA Tarafından Şehit Edilen Beşir Balcıoğlu

3.1.7. Ahmet Benler'in Şehit Edilmesi

Hollanda'nın Lahey kentinde 12 Ekim 1979 günü, Türkiye Cumhuriyeti Lahey Büyükelçisi Özdemir Benler'in oğlu Ahmet Benler, ASALA terör örgütü tarafından gerçekleştirilen saldırıda şehit olmuştur. Madrid eylemi örneğinde olduğu gibi sadece Türk diplomatlara değil onların ailelerine de saldıran terör örgütü, alçakça saldırılarını sürdürmüştür. Olaydan sonra Fransa Haber Alansı AFP'ye telefon açan kimliği belirsiz bir militan olayı "Ermeni katliamına karşı adalet komandoları" isimli terörist oluşum tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 13.10.1979).

Fotoğraf 10. ASALA Tarafından Şehit Edilen Ahmet Benler

3.1.8. Yılmaz Çolpan'ın Şehit Edilmesi

Daha önce gerçekleşen terör eyleminin ardından Paris'te 22 Aralık 1979 günü Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğine mensup bir görevli memur şehit edilmiştir. Bu kişi Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliğinde Turizm ve Tanıtma Müşaviri olarak görev

yapan Yılmaz Çolpan'dır. Yılmaz Çolpan, Paris'te sokak ortasında Ermeni teröristler tarafından alçakça şehit edilmiş, bu terör eylemini ASALA üstlenmiştir.

Fotoğraf 11. ASALA Tarafından Şehit Edilen Yılmaz Çolpan

3.1.9. Galip Özmen ve Neslihan Özmen'in Şehit Edilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Atina Büyükelçiliğinde İdari Ataşe olarak görev yapan Galip Özmen ile kızı Neslihan Özmen, 31 Temmuz 1980 tarihinde teröristlerin saldırısında şehit edilmiştir. 14 yaşındaki Neslihan Özmen ile Galip Özmen evlerine dönerken araba parkı esnasında açılan ateşle hayatlarını kaybetmiştir. Bu hain saldırıda İdari Ataşemizin eşi Sevim Özmen, büyük oğlu Kaan Özmen ve küçük oğlu Alper Özmen ise yaralı bir şekilde kurtulmayı başarmıştır. Saldırıyı daha sonra “Ermeni Kurtuluş Ordusu” adı altında faaliyet gösteren ve ASALA ile iltisaklı olan terörist bir grup üstlenmiştir (Cumhuriyet, 01.08.1980). ASALA terörünün çocuklara varıncaya kadar kadın-erkek herkesi hedef alabileceği gerçeği de bu olay sayesinde gün yüzüne çıkmıştır.

Fotoğraf 12. ASALA Tarafından Şehit Edilen Galip Özmen

Fotoğraf 13. ASALA Tarafından Şehit Edilen Neslihan Özmen (Galip Özmen'in Kızı)

3.1.10. Şarık Arıyak ve Engin Şayer'in Şehit Edilmesi

17 Aralık 1980 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Sydney Başkonsolosu Şarık Arıyak ile koruma görevlisi Engin Şayer, terör örgütü ASALA tarafından şehit edilmiştir. Dünyanın bir diğer ucunda gerçekleşen bu menfur saldırı, terör örgütünün Türkiye'yi her yerde hedef aldığı ve alacağı mesajı olarak yorumlanabilir. Saldırıyı "Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları" adlı terörist oluşum üstlenmiştir (Cumhuriyet, 18.12.1980).

Fotoğraf 14. ASALA Tarafından Şehit Edilen Şarık Arıyak

Fotoğraf 15. ASALA Tarafından Şehit Edilen Engin Sever

3.1.11. Reşat Moralı ve Tecelli Arı'nın Şehit Edilmesi

Fransa'nın başkenti Paris'te gerçekleşen bir başka terör saldırısı olarak kayıtlara geçen terör eyleminde Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde çalışma müşaviri olarak görev yapan Reşat Moralı ile din görevlisi olarak görev yapan Tecelli Arı susturucu takılmış silahlarla şehit edilmiştir. Türk elçiliğinin bulunduğu Pasteur-Waguer sokağında saat 15.45 sularında vuku bulan bu suikast, 4 Mart 1981 tarihinde kayıtlara geçmiştir. Saldırıyı "Ermeni Gizli Örgütü" isimli terörist oluşum üstlenmiştir (Cumhuriyet, 05.03.1981).

Fotoğraf 16. ASALA Tarafından Şehit Edilen Reşat Moralı

Fotoğraf 17. ASALA Tarafından Şehit Edilen Tecelli Arı

3.1.12. Mehmet Savaş Yergüz'ün Şehit Edilmesi

İsviçre'nin Cenevre kentinde yaşanan terör eyleminde Türkiye Cumhuriyeti Cenevre Başkonsolosu sözleşmeli sekreteri Mehmet Savaş Yergüz şehit edilmiştir. ASALA terör örgütünün gerçekleştirdiği bu eylemde Ermeni katil Jan Kirkoryan silahıyla birlikte yakalanmıştır. 9 Haziran 1981 günü vuku bulan bu menfur olayın, 4 yıl evvel benzer bir saldırı sonucu hayatını kaybeden Vatikan Büyükelçisi Taha Carim'in Ankara'daki mezarı başında anılmaktayken gerçekleşmiş olması da Türk basınına yansıyan haberlerde altı çizilen konulardan biridir (Cumhuriyet, 10.06.1981).

Fotoğraf 18. ASALA Tarafından Şehit Edilen Mehmet Savaş Yergüz

3.1.13. Kemal Arıkan'ın Şehit Edilmesi

Amerika Birleşik Devletleri'nin Los Angeles kentinde gerçekleşen terör eyleminde Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosu Kemal Arıkan şehit olmuştur. 28 Ocak 1982 tarihinde gerçekleşen alçak saldırıda, koruma polisi ve şoförü yokken yalnız bir şekilde Başkonsolosluğa giden Arıkan, araç ışıklarda durduğunda şehit edilmiştir. Saldırıyı “Ermeni katliamı adalet komandoları” adını taşıyan terörist oluşum üstlenmiştir. Telefondaki kişi “*Los Angeles'taki Türk diplomatını az önce öldürmüş bulunuyoruz*” demiştir (Cumhuriyet, 29.01.1982). Bir Ermeni'nin tutuklandığı olayda ABD başkanı Ronald Reagan Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e mesaj göndererek: “*katillerin adalet önüne çıkarılacağı konusunda size şahsen söz veriyorum*” demiştir (Milliyet, 29.01.1982).

Fotoğraf 19. ASALA Tarafından Şehit Edilen Kemal Arıkan

3.1.14. Orhan Gündüz'ün Şehit Edilmesi

4 Mayıs 1982'de Türkiye Cumhuriyeti Boston Fahri Başkonsolosu Orhan Gündüz, ASALA terör örgütü tarafından uğradığı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. 11 yıldır görevini başarılı bir şekilde sürdüren Gündüz, 22 Mart 1982'de bürosuna koyulan bombayla öldürülmeye çalışsa da bu saldırıdan kurtulmuş, ancak Mayıs ayında uğradığı suikasttan maalesef kurtulamamıştır. Boston şehrinde daha önce bombalı saldırıya karşın cesurca görevine devam eden ve yılmayan Orhan Gündüz, uğradığı suikast neticesinde hayatını kaybetmiş ve şehit olmuştur. Başkonsolosumuz, aracında saldırıya uğramıştır. Teröristler bu saldırıda Orhan Gündüz'e 15 el ateş etmiştir. Olayın yankıları Türk basınında da geniş yer bulmuştur. Cumhuriyet gazetesi: "Ermeni Terörü Nasıl Duracak?" manşeti altında iki tabanca ile ateş açılan Orhan Gündüz'ün öldürülme anına on kişinin şahit olmasına rağmen saldırganların kolaylıkla gözden kaybolmalarını eleştirmektedir (Cumhuriyet, 06.05.1982).

Fotoğraf 20. ASALA Tarafından Şehit Edilen Orhan Gündüz

3.1.15. Erkut Akbay ve Nadide Akbay'ın Şehit Edilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Lizbon Büyükelçiliği İdari Ataşesi Erkut Akbay ile eşi Nadide Akbay, 7 Haziran 1982'de evlerinin önünde otomobil içerisinde uğradıkları saldırı sonrasında şehit olmuşlardır. Yerel saatle 13.30 yakınlarında gerçekleşen saldırıda Türk milleti, yeni şehitler vermiştir. Bu menfur saldırıyı da “Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları” adı altında faaliyet gösteren terörist grup üstlenmiştir (Cumhuriyet, 08.06.1982).

Fotoğraf 21. ASALA Tarafından Şehit Edilen Erkut Akbay

Fotoğraf 22. ASALA Tarafından Şehit Edilen Nadide Akbay

3.1.16. Atilla Altıkat'ın Şehit Edilmesi

Çok sayıda terör eyleminin gerçekleştiği 1982 yılındaki bir başka şehidimiz ise Kanada Ottawa'da olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi olarak görev yapan Kurmay Albay Atilla Altıkat, uğradığı saldırıda şehit olmuştur. Terör örgütü ASALA ile iltisaklı "Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları" adlı grubun üstlendiği saldırı, 27 Ağustos 1982 tarihinde gerçekleşmiştir (Cumhuriyet, 28.06.1982).

Fotoğraf 23. ASALA Tarafından Şehit Edilen Atilla Altıkat

3.1.17. Bora Süelkan'ın Şehit Edilmesi

Bulgaristan Burgaz'da gerçekleşen terör eyleminde Türkiye Cumhuriyeti Burgaz Başkonsolosu Bora Süelkan, 9 Eylül 1982'de şehit olmuştur. Bir önceki saldırıda kaybettiğimiz Atilla Altıkat için Ankara'da düzenlenen cenaze töreninin hemen ardından, 5 gün sonra başka bir alçak saldırıda bir şehit daha verilmiştir. Bora Süelkan, apartman kapısından içeri gireceği sırada üç el ateş edilerek şehit edilmiştir. Gazeteler de öne çıkan

hususlardan biri de küresel Ermeni terörizminin artık Doğu Bloğu ülkelerine de sıçradığı yönündedir (Cumhuriyet, 10.09.1982).

Fotoğraf 24. ASALA Tarafından Şehit Edilen Bora Süelkan

3.1.18. Galip Balkar'ın Şehit Edilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Belgrad Büyükelçisi Galip Balkar ile makam şoförü Necati Kaya, teröristlerin saldırısına uğramışlardır. Olay esnasında şoför Necati Kaya hafif, Büyükelçi Galip Balkar ise ağır yaralanmıştır. 9 Mart 1983'te gerçekleşen saldırıdan 2 gün sonra Büyükelçimiz komadan çıkamayarak hayata gözlerini yummuş ve şehit olmuştur. Saldırıdan sağ kurtulan makam şoförü Necati Kaya olayı anlatırken üç el silah sesi duyduğunu ve kendisine ateş eden teröristi gördüğünü ifade etmiştir. Olayda iki Ermeni teröristten Levoyan yaralı olarak yakalanmış, Elbekyan ise kaçmayı başarmıştır (Cumhuriyet, 10.03.1983).

Fotoğraf 25. ASALA Tarafından Şehit Edilen Galip Balkar

3.1.19. Dursun Aksoy'un Şehit Edilmesi

14 Temmuz 1983'te gerçekleşen terör eyleminde Türkiye Cumhuriyeti Brüksel Büyükelçiliğinde İdari Ataşe olarak görev yapan Dursun Aksoy, hayatını kaybetmiştir. Dursun Aksoy, yerel saatle 10.30 dolaylarında otomobilinin içinde iki el ateş edilmesinin ardından şehit olmuştur. Aksoy, olay yerinde hayatını kaybetmiş, Türkiye Cumhuriyeti ASALA terör örgütünün eylemlerine bir kurban daha vermiştir. Brüksel gibi AET ve NATO'nun merkezi durumundaki bir şehirde meydana gelen bu menfur saldırı sonucu ASALA'nın katlettiği Türk diplomat ve yakınlarının sayısı 27'ye yükselmiştir (15.09.1983).

Fotoğraf 26. ASALA Tarafından Şehit Edilen Dursun Aksoy

3.1.20. Işık Yönder'in Şehit Edilmesi

27-28 Mart 1984 tarihinde terör örgütü ASALA, Türkiye'nin Tahran Büyükelçiliğinde görev yapan çalışanlara karşı saldırılar başlatmıştır. Bu saldırılarda can kaybı olmamıştır. 28 Nisan 1984'te ise Türkiye Cumhuriyeti Tahran Büyükelçiliğinde Sözleşmeli Sekreter olarak görev yapan Şadiye Yönder'in eşi Işık Yönder, başından vurulmuş, kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir.

Fotoğraf 27. ASALA Tarafından Şehit Edilen Işık Yönder

Terör örgütü ASALA tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin Türkiye Cumhuriyeti açısından maliyeti şu şekilde özetlenmektedir: “ASALA; Türk Büyükelçiliklerine, personellerin meskenlerine, Türk şirketlerinin bürolarına ve araçlarına yönelerek aralarında diplomatların, güvenlik görevlilerinin ve işadamlarının da bulunduğu 41 Türk vatandaşını katletmiştir” (İşeri, 2008: 51). Bu ifadelerden hareketle terör örgütü ASALA'nın stratejik konumlardaki Türk vatandaşlarına yönelik terör eylemlerine ağırlık verdiği değerlendirilebilir.

1975 yılından başlayarak devam eden 10 yıllık süreçte Ermenilerin terör eylemleri Avrupa'nın farklı şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin Büyükelçiliklerine ve büyükelçilik personellerine yapılan saldırıların yanında Türkiye'nin turizm bürolarına, basın-yayın organları bürolarına, diğer temsilciliklerine terör saldırıları düzenlenmiştir (Humbaracı, 2011: 46). Yapılan saldırılarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı birçok şehit verilmiştir. Türkiye büyükelçiliklerinde görev yapan çok sayıda dışişleri personeli aile ya da çocuk demeden katledilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devletine, Türklere ya da Türklerle dostluk yapanlara yönelik saldırılar gerçekleştiren ASALA, çoğunlukla Türk diplomatlara yönelik saldırılar yapmıştır. Dünyanın pek çok farklı ülkesinde Türkiye Büyükelçiliğinde görev yapan diplomatlara saldırılar yaparak onları şehit eden teröristler, Ermenilerin terör eylemlerinin en yüksek düzeye ulaştığı 10 yıllık sürede adlarını duyurmuşlardır. 1975 yılında Türkiye Cumhuriyeti Viyana Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'in şehit edilmesi ile birlikte terör örgütü ASALA dünyaya adını duyurmuştur (Alizade, 2015: 117).

“1973'te başlayıp 1986'ya kadar süren 13 yıllık bir dönem süresince muhtelif Ermeni terörist örgütleri Türk diplomatik ve diplomatik olmayan kuruluşlara yönelik olarak yapılan aşağı yukarı 200 saldırının sorumluluğunu üstlenmiş, 34'ü diplomat olmak üzere 58 Türk ile 16 başka uyruklu kişiyi öldürmüş, yüzlerce kişiyi yaralamıştır” (Çam, 2014: 1729). Türkiye'nin ASALA terör örgütü sebebiyle kaybettiği diplomatlar, Türkiye'nin dış politikasında etkisini göstermesi sebebiyle ayrıca önemli bir yere sahiptir.

ASALA terörüne çok sayıda diplomatımızı şehit vermemiz, tarihimizdeki kanayan yaralardan bir tanesidir. Ermeni faşistlerin 1980'li yılların ortalarından itibaren Türklere karşı herhangi bir terör saldırısı içinde olmaması, bu tehdidin ortadan kalktığı şeklinde değerlendirilmemelidir. Zira içinde terör damarı barındıran bir toplum olarak Ermeniler, şehit diplomatlarımız örneğinde olduğu gibi ellerine silahı almaktan çekinmeyeceklerdir (Şimşir, 2015b: 963).

3.2. Ülkeler Arası İlişkiler Açısından Etkiler

ASALA'nın gerçekleştirmiş olduğu terör saldırıları Türk dış politikasını olumsuz etkilemekle birlikte, diğer devletlerin Türkiye ile olan ilişkilerine de darbe indirmiştir. ASALA'nın terör eylemlerinin ülkeler arasındaki ilişkiler açısından etkilerinin değerlendirileceği bu kısımda Türkiye-İngiltere ilişkileri, Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri, Türkiye-Rusya ilişkileri başlıkları altında açıklama getirilmektedir.

3.2.1. Türkiye-İngiltere İlişkileri

Terör örgütü ASALA'nın terör faaliyetlerine karşı dünyanın önde gelen Batı ülkelerinin yeterli ölçüde tepki göstermediği daha önceki kısımlarda ifade edilmişti. Ermenilerin soykırım baskılarına boyun eğen bir ülke olarak İngiltere, ASALA terör

saldırıları sonrasında Türkiye'ye üstün körü bir destek sağlamış, bir anlamda sembolik olarak Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmiştir (Humbaracı, 2011: 91). Dolayısıyla Türkiye-İngiltere ilişkilerinin Ermenilerin terör eylemlerinden olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir.

ASALA ile İngiltere'nin işbirliği içinde olduğu ya da İngiltere'nin ASALA'ya destek verdiği yönünde kanıtlar yoktur. Ancak İngiltere'nin Türkiye'nin bölgede güç kazanmasını engellemek amacıyla bu gibi girişimlere gizliden destek verdiği dile getirilmektedir (İşeri, 2008: 95). Türkiye'nin uluslararası alanda yalnızlaştırıldığı bu dönemde İngiltere'nin desteğini hissedememesi doğal olarak iki ülke ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

İngiltere, Tony Blair'in görevde olduğu dönemde sözde Ermeni soykırımı konusunda Ermenilerin baskılarına boyun eğmiş durumdadır. İngiltere'nin ulusal yayınlarında Türklerin Ermenilere yönelik soykırım yaptığı ifadelerinin yer alması, Türkiye'nin İngiltere'ye notalarına rağmen gerçekleşmiştir. Bu durum eylemlerin Türkiye-İngiltere ilişkilerine nasıl yansıdığını göstermesi bakımından göz önünde bulundurulmalıdır (Humbaracı, 2011: 91).

3.2.2. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan zengin Ermeniler, ASALA'ya destek vermiştir (Abdurrahmanlı, 2019: 62). Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda Ermeni lobisinin güçlü olduğu bir ülke konumundadır. ASALA'nın eylemlerinin iki ülke arasındaki ilişkilere etkisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği denge politikası sebebiyle çok yüksek düzeyde hissedilmemiştir.

ASALA'nın terör eylemlerinin Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerine yansımalarında Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği denge politikasının belirleyici olduğu söylenebilir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri için kendi ülkesinde yaşayan Ermeniler önemli olduğu gibi Orta Doğu bölgesindeki NATO müttefiki olan Türkiye de son derece önemlidir. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşanan gelişmelere karşı dengeleyici bir yaklaşımı söz konusudur. Sözde Ermeni soykırımı özelinde yaşanan gelişmeler Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri bakımından değerlendirilecek olduğunda şu ifadeler bir anlamda özet niteliği taşımaktadır: "Türk-Ermeni ilişkilerinin

çözumsuzluğu sebebiyle ne müttefikinden ne de topraklarında neredeyse yüzyıldır yaşayan Ermenilerden vazgeçmek istemeyen Amerika Birleşik Devletleri, uyguladığı denge siyaseti ile her iki toplumda kendisine karşı neden olabilecek küskünlüğünü engellemeye çalışmaktadır” (Humbaracı, 2011: 89).

Amerika Birleşik Devletleri, bir yandan kendi topraklarında uzun süredir yaşayan Ermenilerden vazgeçmek istememekte bir yandan ise NATO müttefiki konumunda olan Türkiye’yi de kendisinden uzaklaştırmaktan kaçınmayı hedeflemektedir. Bu noktada belirleyici olan Ermenilerin radikal Amerika Birleşik Devletleri başkanları üzerinde etkileri olarak görünmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nin dış politikasında coğrafi konumu sebebiyle önemli bir yere sahip olan Türkiye’yi kaybetmeme ihtiyacı, Amerika Birleşik Devletleri’nin ASALA eylemlerine verdiği tepkilerde belirleyici olmuştur (Humbaracı, 2011: 90).

3.2.3. Türkiye-Rusya İlişkileri

Sovyetler Birliği yıkılmadan önceki dönemde gerçekleşen ASALA terör eylemleri, iki ülke ilişkilerine olumsuz şekilde yanmıştır. Çünkü Rusya’nın uzun zamandır Ermenistan’ı kullanarak Akdeniz’e inme planı vardır (Turan, 2015: 1493). Yine Orta Doğu bölgesinde Türkiye ve Rusya’nın farklı çıkarlarının olması sebebiyle ASALA’nın eylemleri Türkiye-Rusya ilişkilerinde etkisini göstermiştir.

Rusya’nın Ermenistan ile olan ilişkisi sebebiyle ASALA terörüne karşı Türkiye’ye yaklaşımında bir yandan Türkiye ile ilişkilerini zarar görmeyecek şekilde tasarlarlarken bir yandan da Ermenileri kullanmaya devam etmektedir. “Rusya; Karabağ problemi süresince Ermenistan’ı desteklemesi ve halen komşu ülkeleri olan Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan tarafından bir ambargoya maruz kalan Ermenistan’a siyasi ve askerî desteğine devam ederken, geçmişte olduğu gibi bugün de devam eden Ermeni göçüne engel olarak, bölgede bir Ermeni çoğunluğu oluşturmaya ve eskiden olduğu gibi Ermenistan devletini kendi kontrol ve himayesi altına almaya çalışmaktadır” (Humbaracı, 2011: 94-95).

Ermenistan, Rusya’nın tarihi-askerî-siyasi sebeplerle kendisine üs olarak kullanabildiği bir ülke konumundadır (Tüysüzoğlu, 2018: 217). Bu nedenle ASALA’nın eylemlerinin Türkiye-Rusya ilişkilerine olan etkilerinde bu durum göz önünde

bulundurulmalıdır. Türkiye-Rusya ilişkilerinde Vladimir Putin, Türkiye ile sözde Ermeni soykırımı arasında bir bağlantı kurmamıştır ve ilişkilerin bugünkü seyrinde bu durum etkisini göstermektedir. Rusya, olayların günümüz Türkiye'si ile bağlantılı olmadığını belirtmek suretiyle Türkiye ile olan ilişkilerinin zarar görmemesi için böyle bir yol izlemektedir (Humbaracı, 2011: 94).

3.2.4. Türkiye ve Diğer Ülkeler Arasındaki İlişkilere Dair Genel Değerlendirme

ASALA'nın terör saldırılarının neticesinde saldırıların gerçekleştiği ülkeler dahil terör eylemlerini kınayan, yeterince tepki gösteren açıklamalar olmamıştır. Nitekim bu durum, ASALA'nın terör eylemlerine devam edebilmek için güç bulmasındaki temel etken olarak görünmektedir. Türkiye ve diğer ülkeler arasındaki ilişkiler açısından genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin yalnız kaldığı görülmektedir. Yaşanan gelişmeler, dünyadaki pek çok ülkenin bir yandan Ermeni soykırımını tanıma kozuyla Türkiye'ye gözdağı verdiğini, bir yandan da Türkiye'yi kaybetmeyi göze alamadığını, bunun bir getirisi olarak da denge politikası izlediğini ortaya koymuştur.

Gelinen noktada Ermenistan'ın yanında dünyanın farklı ülkelerinde yaşamını sürdüren 5-6 milyon Ermeni nüfusundan bahsedilmektedir. Ermeniler soykırım gibi gerçekten uzak iddiaları sürdürmek yerine gerçeklerle yüzleşmeye yönelmelidir (Çetinkaya, 2016: 92). Böylece Türk-Ermeni ilişkilerinin sözde soykırım dışında gerçekçi bir biçimde sürdürülmesi mümkün olacaktır.

3.3. Basına Yansımaları

Ermenilerin terör eylemlerinin yeniden dirilmesi girişimlerinin bir sonucu olarak ASALA çok sayıda terör eylemi yapmış, bu eylemlerde Türk diplomatlar (aile üyeleri, korumaları, şoförleri dahil) şehit olmuştur. Haliyle bu olaylar Türk kamuoyunda bir infial meydana getirmiştir. ASALA terörünün Türk kamuoyuna yansımaları, Ermenilerin Batı güçlerinin emellerine alet olduğu vurgusunu içermektedir. Bu nedenle ileride Ermenilerin yine ellerine silah alıp Türk halkına doğrultabileceği vurgulanmaktadır (Şimşir, 2015b: 963).

“Türkiye'nin Ermenilerin terör eylemleri karşısında uluslararası tedbir çağrıları ve yürüttüğü diplomatik faaliyetler, terör eylemlerinin hızını yavaşlatması ve

sonlanmasında etkili olmuştur. Diğer yandan bu saldırılar karşısından Türk ulusunun göstermiş olduğu sabır ve metanet, olaylar karşısındaki soğukkanlılığı gerek iç gerekse dış kamuoyunda Ermeni ve Türk toplumları arasında başlaması muhtemel hadiselerin önünü almıştır” (Çelebi, 2018: 139). Bu ifadelerden yola çıkılarak terör eylemlerinin Türk halkı tarafından metanetle karşılandığı, böylece olayların olumsuz yönde çok daha ileriye gitmesinin önüne geçildiği değerlendirilebilir.

Türkiye’de ASALA terörüne karşı gösterilen tepkilerde devletin nereye kadar tepkisiz kalacağı, teröristlere karşılık verilmesi gerektiği ifadeleri yer almaktadır. Türkiye’nin uluslararası kamuoyunda yeterince destek görmediği de vurgulanan noktalar arasındadır. Üst üste Türk diplomatların şehit edilmesiyle birlikte Türkiye’nin harekete geçmesi gerektiği belirtilmektedir. Her ne kadar resmi bir beyan ya da kabul olmasa da Türk kamuoyundaki bu çağrılar karşılık bulduğu ve ASALA terör örgütünün Türk timleri tarafından bitirildiği ifade edilmektedir.

Türkiye ASALA terörüne 10 yıllık sürede çok sayıda diplomatını ve diplomatlarının yakınlarını kurban vermiştir. 1985 yılında Ermenilerin terör saldırılarında şehit olan diplomatlardan geriye kalanlar, ailelerinin duygu ve düşünceleri ‘Ermenilerin terör eylemlerinden sonra unuttuğumuz kurbanlar’ başlıklı bir yazı dizisinde kaleme alınmıştır (Milliyet Gazetesi, 1985).

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda ASALA tarafından yapılan terör eylemleri ile Türk diplomatların şehit edilmesine gösterilen tepkiler, Türkiye’nin terör eylemlerine karşı gerekli tepkiyi gösteremediğine yönelik eleştirileri içermektedir. ASALA tarafından şehit edilen diplomatlar konusunda hükümetlerin gerekli tepkiyi göstermede yetersiz kaldığı ve uluslararası kamuoyunun terör eylemlerine yeterli ölçüde tepki göstermediği yönünde eleştiriler ön plana çıkmaktadır.

SONUÇ

19. yüzyılda Avrupa’da hızla yayılan ulusçuluk akımının en yıkıcı etkileri Osmanlı İmparatorluğu’nda hissedildi. Ayrılıkçı-milliyetçi oluşumlara ve hareketlenmelere maruz kalan 600 yıllık imparatorluk, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından 1918 yılında çöktü. Osmanlı bu süreçte emperyalist kışkırtmaların paralelinde gelişen etnik ayaklanmaların adeta odak noktası haline gelmişti. Yunan ve Bulgar isyanları sonucu Rumeli’de yaşanan katliamlar ve sürgünler Türklere yaşama imkanı tanımazken Rusya, Fransa ve İngiltere gibi devletler Şark Meselesinin artık sonlandırılması ve dolayısıyla da imparatorluğun enkazından küçük uydu devletler yaratılması için artık hemfikir hâle gelmişti. Sykes-Picot ve Sevr gibi ölü doğan antlaşmalar Osmanlı mülkünden pay kapmaya çalışan emperyalist güçlerin kendisini ele verdiği en bariz örneklerdi.

Bu hengamede asırlardır beraber yaşamakta olan Osmanlı tebaası birbirine düşürülerek adeta kardeşi kardeşe kırdıran politikalar izlendi. 20. yüzyılın başlarına değin kendisine Millet-i Sadıka yakıştırmaları yapılan Ermeni toplumu da bu kışkırtma ve ayrıştırma siyasetinden etkilenmişti. Merkezleri Osmanlı toprakları dışında (Tiflis ve Cenevre) konumlanmış bulunan ayrılıkçı Ermeni komitelerinin Osmanlı Ermenilerini silahlandırması ve etrafı adeta ateş çemberine dönmüş Anadolu’nun dört bir tarafında isyanların yaşanmaya başlanması, devleti katı tedbirler almaya itti. Önce komitacılık faaliyetleri yapanlar tutuklandı ve sonrasında Tehcir Kanunu irsal olunarak Osmanlı tebaası olan Ermeniler güvenlik tehdidi oluşan bölgelerden çıkarıldı.

Bir zorunluluk hâli sonucunda alınan ve uygulanan tehcir kararı, sadece 1915 yılını değil sonraki yüzyılı etkileyen bir tarihî travma haline geldi. Ermenilerin aslında tehcir edilmediği, soykırıma uğradığı ifadeleri genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında çok büyük bir yankı yaratmamıştı. Hatta Türkiye’de kalan Ermeniler barış ve huzur içinde yaşamaya devam etmekteydi. Kazım Karabekir’in Doğu Anadolu’da yetim kalan Ermeni çocuklarını sahiplenmesi ve onlardan “Gürbüz Çocuklar Ordusu” meydana getirmiş olması takdir toplamaktaydı. Bir süreliğine unutilan Ermeni manipülasyonu ilerleyen yıllarda tekrar gündeme getirilecekti.

Dünya kamuoyu İkinci Dünya Savaşı ardından büyük bir insanlık suçuyla yüzleşti ve sonucunda yeni bir kavram ortaya çıktı. Soykırım ya da Genocide olarak ifade edilen bu insanlık suçu: bir milletin dinî ve etnik sebeplerden dolayı katledilmesini içeren sonuçları ve vebali son derece ağır bir kapsamda değerlendirilmekteydi. İşte bu tarihten itibaren Ermeni lobisinin gündemine tekrardan 1915 olayları getirildi. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgedeki varlığı hâlâ bazı ülkeler adına ciddi bir sorundu. Ermenilerin o dönemde henüz bir devleti bulunmamakla birlikte, Türkiye'nin Doğu illerini de kapsayan ve Büyük Ermenistan adını verdikleri ülkeleri için Ermeni çocuklarının dimağına ilmek ilmek işledikleri Türk ve Müslüman düşmanlığı adeta bir silah gibi kullanılarak bir neslin zehirlenmesi sağlandı. Bu gençlere soykırıma uğradıkları yalanı bir gerçekmiş gibi kanıksatılarak, öldürülecek olan her Türk'ün 1915 yılında yaşanan kayıpların kefareti olacağı inancı aşılandı.

Ermeni diasporası, bir taraftan bu düşmanlık zehrini kendi genç kuşaklarına aşılama her hangi bir sakınca görmezken diğer taraftan da her iki taraf için de kayıplara sebebiyet veren 1915 olaylarını ajite etmeye devam etti. Basın, yayın, kültür-sanat; akla gelebilecek her mecra da soykırım yalanı vurgulandı. Ancak bunlardan daha fazla ses getirecek proaktif eylemlere ihtiyaç vardı. Bir şekilde dünya kamuoyunun ilgisi 1915 olaylarına çekilmeli ve Türklerden intikam alındığı algısıyla Ermeni toplumunun ortak bir amaç etrafında konsolide edilmesi sağlanmalıydı. İşte bu noktada dünya ASALA terörü ile tanıştı.

Ayrılkçı Ermeni fanatiklerin daha önce de terörü bir intikam alma aracı olarak kullandığı Osmanlı'nın son dönemine yansıyan tarihsel gerçekliklerle sabitti. Bunun tekrar etmesinin vereceği zararları kolaylıkla göz ardı eden faşizan Ermeni güruhlar Marksist-Leninist yöntemlerle örgütlemiş bir terörist oluşum meydana getirdiler. Böylelikle hem sıkı bir şekilde lobileştikleri Avrupa ve Amerika'nın hem de SSCB'nin başını çektiği Doğu Bloku ülkelerinin desteğini alabileceklerdi. Onlar güya Ermenistan'ın özgürlüğü için savaşılan gönüllü askerlerdi. Masum insanları kallesçe hedef alan özgürlük savaşçıları!

1970'lerden itibaren bu hain terör saldırıları dünyanın dört bir tarafında görev yapmakta olan Türk diplomatlarını ve onların yakınlarını hedef almaya başladı. Sevdikleri tarafından gözyaşları ile yolcu edilen dışişleri çalışanları, ülkelerine ay yıldızlı

bayraklarla örtülü tabutlarda dönmeye başladılar. Türkiye kamuoyu ise son derece çaresiz bir bekleyiş içine girmişti. Üzüntü, keder ve gözyaşının yerini her geçen gün bir yenisi eklenen kayıpların artmasıyla birlikte öfke ve nefret almaya başladı. Zira dünyanın en medeni ülkelerinde vuku bulan bu menfur olayların engellenemiyor olması bir yana dursun, bir de uluslararası basında şehit edilen Türk diplomatlarının haberleri yanında verilen 1915 olaylarının soykırım niteliği taşıdığına dair yorumlar, Türk kamuoyunu yapayalnız bırakmıştı. Ermeni militanları için amaç hasıl olmuş gibiydi. Artık tüm Dünya 1915 olayları konusunda belirli bir noktaya kanalize edilmiş, ayrıca Türk ve Ermeni halkları arasına yeniden nifak tohumları ekilmişti. Bunu yaparken de Türkiye’de bulunan Ermeni asıllı Türk vatandaşların ne gibi zararlar görebileceği ise hiç kimsenin umuru değildi. Neyse ki Türkiye’de sağduyu galip eldi. Bunun emperyalist bir komplo olduğu ve her terör örgütü gibi ASALA’nın da Türkiye’nin bölgedeki varlığını tehdit olarak gören dış mihrakların taşeronluğunu üstlendiği gerçeği su yüzüne çıktı. O dönemde Kıbrıs Sorunu ve bunun paralel olarak gelişen siyasi-askerî gelişmeler de ASALA teröründen medet uman Türkiye karşıtlarının bir manipölasyon argümanı haline geldi.

ASALA terör örgütü, 20 Ocak 1975 tarihinde Lübnan’da Agop Agopyan liderliğinde kurulduğu günden itibaren bir türlü rayına oturtulamayan Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin Türkiye’ye yönelik yürütülen örtülü bir savaşa dönüşmesine neden olmuştur. Bu süre zarfında Türk vatandaşlarına yönelik pek çok terör eylemini üstlenen ASALA, 13 yıllık sürede 34 Türk diplomatı şehit etmiştir. Bu saldırılarda toplam 58 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. ASALA terörü Türk vatandaşları dışında 16 yabancı uyruklu masum insanın da canına kıymıştır. Türk vatandaşlarının katledilmesine sessiz kalan pek çok ülke, ASALA’nın terör saldırılarında kendi vatandaşları hayatını kaybettiğinde refleks göstermiştir. Bu durum Türkiye’nin ASALA terörüne karşı aynı zamanda diğer ülkelerin iki yüzlü tavırlarıyla mücadele etmek durumunda kaldığını göstermektedir.

ASALA terör örgütünün ortadan kalkmış olmasına karşın Ermeni diasporası tarafından yürütülen provokatif faaliyetlere karşı Türkiye her daim teyakkuz halinde olmalıdır. Çünkü tarihten gelen seçilmiş travma psikolojisine esir edilen Ermeniler hâlihazırda içinde terör damarı barındıran bir fanatizmin içine doğru çekilmek istenmektedir. Hattı zatında Ermeni Sorunu ve Kıbrıs Meselesi Türkiye’nin Batıyla

entegre olma AB sürecinde Türk karşıtlarının elinde mahfuz bulunan en ciddi argümanlardır.

KAYNAKLAR

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Kitaplar

Bashanov, M. (2019). *Türkiye’de Ermeni Meselesi: Rus Genel Kurmay Başkanlığı Belgeleri*. Çev. İlyas Kemaloğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çelebi, E. (2018). *Ermeni Terörü: Türk Basınına Göre (1973-1985)*. Hiperyayın, İstanbul.

Görgülü, A. (2008). *Türkiye-Ermenistan İlişkileri*. Dış Politika Analiz Serisi, 8, İstanbul: Tesev Yayınları.

Heyet. (2002). *Osmanlı Belgelerine Göre Ermeni-Fransız İlişkileri I (1879-1918)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Heyet. (2008). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları*. C. I-IV. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Karacakaya, R. (2001). *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)*. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Kaya, Ö. (2017). *İmparatorluktan Cumhuriyete Azınlıklar*. İstanbul: Kronik Yayınevi.

Kodaman, B. (2015). *Türkler-Ermeniler ve Avrupa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

McCarty, J. (2019). *Türkler ve Ermeniler: Osmanlı İmparatorluğu’nda Milliyetçilik ve Çatışma*. Çev. Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

McCarty, J. (2020). *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)*. Çev. Fatma Sarıkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Metin, E. (2015). *Türk Ders Kitaplarında Ermeniler: Cumhuriyetten Günümüze*. TEPAV Yayınları, Ankara.

Movsisyan, A. (2017). *Ermenistan Tarihi*. Yerevan: Yerevan Devlet Üniversitesi Yayınları.

- Şimşir, B.N. (2015a). *Şehit Diplomatlarımız (1973-1994)*. 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şimşir, B.N. (2015b). *Şehit Diplomatlarımız (1973-1994)*. 2. Kitap, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ünal, Ş. (2011). *Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Makale ve Tezler

- Abdurrahmanlı, E. (2018). Küreselleşme Olgusuyla Birlikte Büyüyen Terörizm. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), 586-605.
- Abdurrahmanlı, E. (2019). ASALA Terör Örgütü Nasıl Ortaya Çıktı ve Terör Faaliyetlerinin Amacı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 60-73.
- Akbulut, İ. (1995). Türk Tarihinde Ermeniler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50 (1), 29-41.
- Akçay, E.Y. (2011). Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4, 19-44.
- Akgümüş, D. (2013). Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Ayaklanmaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 12 (33), 23-47.
- Akgün, S. (1988). Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü. *Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1, 1-12.
- Akın, V. (2012). Lozan kavgası sürecinde Amerikalı Türklerden Amerikan kongresine sunulan bir muhtıra. *Belgi Dergisi*, 3, 251-264.
- Aktaş, H. ve Güntay, V. (2016). Türk-Ermeni İlişkilerinde Algılar ve Karar Alıcılar: Tarihin Yansımaları Üzerine Bir Analiz. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 54, 51-70.
- Alizade, R. (2015). Ermeni Terör Faaliyetlerine Dair. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2 (5), 107-123.
- Alkan, M.N. (2014). 1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 8 (15), 91-104.
- Altınkaş, E. (2012). İttihatçı Belgelerinde Ermeni Sorunu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (7), 61-67.
- Altıntaş, A. (2005b). Osmanlı İmparatorluğunun Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 77-99.
- Altıntaş, Z. (2005a). 1890 Yılına Kadar Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışında İngiltere'nin Rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 150-183.
- An, Ö.F. (2014). Ermeni Sorununun Özet Tarihi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 60, 1-12.
- Aydın, N. (2011). Asılsız Soykırım İddiası ve Ermeni Terörü. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*, 1 (1), 173-192.

- Baharçiçek, A. (2000). Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 11-27.
- Birecikli, İ.B. ve Maden, F. (2007). Yıldız suikastı: Ermenilerin Abdülhamid'e karşı son teşebbüsleri bombalı saldırı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (67), 399-424.
- Bostancı, M. (2016). Ermeni Meselesinde Şarki Anadolu Islahatının Yeri ve Ali Kemal'in Islahata Dair Görüşleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (23), 113-136.
- Boyacıoğlu, Z. (2005). *Ermeni Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çabuk, M. (2014). 1895 Antep Ermeni isyanı ve Protestan misyonerler. *Dicle Üniversitesi Uluslararası Sempozyumu*, 145-153.
- Çam, M.M. (2014). Ermeni Terör Örgütleri ve ASALA. *Yeni Türkiye Dergisi*, 61, 1720-1736.
- Çelik, H. (2008). Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu. *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7 (16-17), 143-163.
- Çelikkol, O. (2015). Ermeni Soykırım İddiaları Amerikan Kongresi ve Türkiye. *Bilge Strateji Dergisi*, 7 (13), 19-32.
- Çetinkaya, S. (2016). ASALA Bağlamında Türk-Ermeni İlişkilerinde Dış Mihrakların Rolü. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 8, 84-94.
- Çiçek, K. (2010). Osmanlı Ermenilerinin 1915'teki Tehciri: Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 3 (6), 1-14.
- Dalyan, M.G. ve Yıldız, M. (2010). XIX. Yüzyılda Adıyaman Süryani ve Ermenileri Arasında Katolik Misyonerlik Faaliyetleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (5), 74-85.
- Eliaçık, M. (2014). Ermeni İsyanları Karşısında Bölge Ahalisi ve Diyarbakır Ahalisinin Tavrı. *Yeni Türkiye Dergisi*, 60, 1-8.
- Görgülü, A. (2014). Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu. *Yeni Türkiye Dergisi*, 60, 1-6.
- Gülcü, E. (2018). Mamuratülaziz vilayetinde Ermeni isyanları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (2), 1349-1379.

- Günay, N. (2012). Ermenilerin Kurdukları Cemiyetler ve Komitelerin Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (3), 21-44.
- Humbaracı, H. (2011). *ASALA Terörünün Türk Dış Siyasetine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- İşeri, R. (2008). *Türkiye’de Etnik Terör: ASALA ve PKK Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kantarcı, Ş. (2014). Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışında Rusya’nın Rolü. *Yeni Türkiye Dergisi*, 60, 1-13.
- Karaçavuş, A. (2015). 1895 Trabzon Ermeni İsyanı ve İsyanlıların Sosyo-Ekonomik Siyasi Kültürel Kökenleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19, 75-118.
- Karaş, Z. (2007). *Ermeni Terör Örgütü: ASALA*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kemaloğlu, M. (2012). Ermeni Sorununa Ait Türk Arşiv Kaynakçası. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 125-144.
- Kocaoğlu, B. (2013). Mütareke Meclisinde Ermeni Meselesi Tartışmaları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (30), 167-183.
- Kocaoğlu, S.S. (2010). Suçların suçu: soykırım. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 90, 139-164.
- Lütem, Ö.E. (2014). Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu. *Yeni Türkiye Dergisi*, 60, 1-91.
- Memiş, E. (2005). Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 1-11.
- Mert, H. ve Kurban, V. (2016). Azerbaycan Basınında 1915 Ermeni Meselesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (3), 183-198.
- Mert, Ö. (2003). Osmanlı Türkleri İdaresinde Ermeniler. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 3, 143-174.
- Moroğlu, N. (2015). Hukuki Açıdan Sözde Ermeni Soykırım İddiaları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 119, 601-616.
- Öney, C. (2011). Ermeni Meselesinin Oluşumunda ABD’nin Rolü Nasıl Başlamıştır? *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 229-244.

- Öney, C. (2012). Cesur Müslüman Türklerin Bir Grup Mormon Misyonerini Antep'te Ermenilerin Saldırılarından Kurtardığı Gün. *Tarih Okulu Dergisi*, 12, 261-283.
- Özbay, F. (2011). *Türkiye-Ermenistan İlişkileri*. Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 25, Ankara.
- Özçelik, İ. (2017). Milli Mücadele Döneminde Ermeni Meselesi. *Ulakbilge Dergisi*, 5 (11), 655-682.
- Özşavlı, H. (2012). Ermeni milliyetçilik hareketlerinin doğuşu: Taşnak İttihat ve Terakki ittifakı. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 41, 141-190.
- Sarı, M. (2015). Terörden Siyasete Dünya Ermeni Kongreleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 8 (16), 147-170.
- Savranlı, A.H. (2009). *Ermeni Terör Örgütleri ve Faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Sezer, C. (2015). Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Hınçak ve Taşnaksutyun Komitelerinin Romanya'daki Faaliyetleri. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 38- 157-175.
- Süslü, A. (2012). Diplomaside Tarihte Dostluk: Türk-Ermeni İlişkileri. *Belgi Dergisi*, 4, 458-470.
- Şihaliyev, E.A. (2007). Ermenilerin Kimliği ve Büyük Ermenistan Efsanesi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 17 (17), 1-13.
- Şikaliev, E. (2003). Ermeni Soykırımının İç Yüzü. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 14 (14), 217-246.
- Taşçioğlu, Ö. L. (2017). Almanya'nın Türkiye Cumhuriyeti Dönemindeki Ermeni Politikaları. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 21, 97-120.
- Taşçioğlu, Ö. L. (2017). Birinci Dünya Harbindeki Türk ve Ermeni Kayıpları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 1-28.
- Temiztürk, H. ve Seyhan, S. (2014). Orhan Pamuk'un Sözleri Bağlamında Medyada Ermeni Soykırımı Tartışmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (30), 243-256.
- Tosun, R. (2004). Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 143-163.

- Turan, R. (2015). Türkiye'de Lise Tarih Öğretiminde Ermeni Sorunu ve Tehcir. *Turkish Studies*, 10 (11), 1471-1500.
- Tüysüzöğlü, G. (2018). Rusya-Türkiye İlişkilerindeki Değişimin Rusya-Ermenistan İlişkilerine Olan Yansımaları. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 15 (58), 216-239.
- Ulutürk, S. (2007). *PKK Terör Örgütünün Siyasallaşma Girişimi ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, E. (2015). Şark Meselesi ve emperyalistlerin Türk politikası. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 75-104.
- Yavuz, F. (2007). Ermeni Kimliği'nin İnşasında Bir Patrik Portresi: Mıgırdıç Kırımyan. *Akademik İncelemeler*, 2 (1), 257-289.

Online Kaynaklar

Avşar, S. Ermeni Sorunu ve Türkiye,

http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol01_Issue02_2001/250-576-1-PB.pdf ,

Erişim Tarihi: 05.12.2018.

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/19777/001582940010.pdf?sequence=1> , Erişim Tarihi: 15.11.2018.

<http://www.kenandabirkuyu.org/asala-teror-orgutunun-kurulusu-faaliyetleri-finansal-kaynaklari-ve-isbirligi-yaptigi-orgutler> , Erişim Tarihi: 10.12.2018.

<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/brosur-tr.pdf> , Erişim Tarihi: 15.11.2018.

http://www.mfa.gov.tr/sehit-edilen-diplomatlarimiz-ve-vatandaslarimiz_tr.tr.mfa Erişim Tarihi: 16.03.2019.

<http://www.ozelburoistihbarat.com/Content/images/archieve/ermeni-teroru-4294592d-71ce-4587-b158-011a40ddc557.pdf> , Erişim Tarihi: 15.12.2018.

Koçak, Y. Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihsel Gerçekler. <http://yalcinkocak.com/wp-content/uploads/2015/04/ermeni-meselesi.pdf> , Erişim Tarihi: 17.11.2018.

Şişman, A. ve Çakmak, B. Sözde Ermeni Soykırım İddiaları ve Tarihi Gerçekler.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867464.pdf> , Erişim Tarihi: 05.12.2018.

EKLER

Ek 1. ASALA'nın Terör Eylemlerine Ait Gazete Fotoğrafları

Katil, Hınçak Teşkilatı üyesi

Amerikada yaşı bir Ermeni

iki diplomatımız öldürüldü

Başbakanın Mehmet Baydar ve Karaman Bahadır Benir'i
 tutukla dışardan kurtul. "Onları bilerek öldürerek verdik" dedi

Kötü haber tez ulaştı

"Kızım bana Los Angeles'i buldu, orada bir evim var benim"

BU AY ÖZELİNİN İKİSİ

YENİ EVLENMİŞTİ...

Annesi Bahadır'ın yanına gidecekti

Siyasi suikaste F.B.I el koydu

SEYDİ AYO

SEYDİ AYO
 SEYDİ AYO
 SEYDİ AYO

Vietnam'da ateşkes

İhbar edildi

S

• ROMA, 18 Ocak

• LONDRA, 18 Ocak

• LONDRA, 18 Ocak

• LONDRA, 18 Ocak

• LONDRA, 18 Ocak

• LONDRA, 18 Ocak

• LONDRA, 18 Ocak

Vatikan Büyükelçisi Taha Carım'ın katilleri Viyana ve Paris elçilerimizi öldüren örgüte mensup

AYLA KARAN
BİREK'ün Yöneticisi

Seit dem 1. April 2004 ist die neue, überarbeitete Ausgabe der *Handlungshilfe* in Kraft. Sie enthält die wichtigsten Informationen für die Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter der Bundesagentur für Arbeit, die bei der Bearbeitung von Arbeitsverträgen zu berücksichtigen sind. Die *Handlungshilfe* ist in drei Teile gegliedert: Teil 1: Allgemeine Informationen, Teil 2: Arbeitsvertrag, Teil 3: Sonstige Informationen. Die *Handlungshilfe* ist in drei Sprachen (Deutsch, Englisch, Französisch) erhältlich. Die *Handlungshilfe* ist in drei Sprachen (Deutsch, Englisch, Französisch) erhältlich. Die *Handlungshilfe* ist in drei Sprachen (Deutsch, Englisch, Französisch) erhältlich.

Membership Information:
 Contact: 1-800-368-2767
 Website: www.aacp.org

[illegible]

Light-restricted patients
1000 initial follow-up visits

50 1000000 A 05 247 738

HADIS-I ŞERİF İLAVENİZİN 22 FASIKULU BUGÜN

Tercüman

ESBANK

40. kurban yine Viyana'da

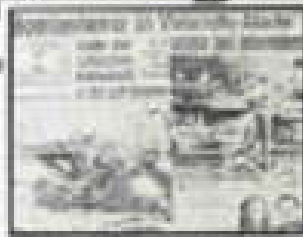
Celal Müsavir Vekil
Endoğan Özen, Ermeni
milsanlar tarafından otomobil
ile birlikte hawa ya uçuruldu

Bu vahseti unutmayacağız

40. kurban
Bu vahseti
unutmayacağız

KURBAN ALAN KURBAN BÜYÜK KURBAN

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

VIYANA MAFİYASI, KURBAN ALDI

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

Kurban Alınan Kurbanın Büyük Kurbanı

AÇIKLIYORUZ:

Interpol'ün yayınladığı son rapora göre

Katilleri Rus gizli servisi yönetiyor

Lanet olsun...

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

Gizli Ermeni örgütü
Avustralya'da
Başkonsolosumuzla
polisini öldürdü

Kana doymuyorlar

Kana doymuyorlar

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

"5 gün önce telefonda Türkiye'yi çok özledim demisti"

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

5 yıla kadar hapis cezası verildi

KORUMA POLİSİ ENGİN 4 AY SONRA EVLENECEKTİ

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

36 terörist daha yakalandı

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

Bezman alıcısı

Amerikan polisi Fuat Bezmeni anıyor

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi. Bu grup, İstanbul'da bir grup teröristin lanetli olduğu iddia edildi.

Kudurmuş ASALA saldırganları artık kadın-çocuk dinlemiyor

AZDILAR

• Bilet na bogat stolovanje, zapremljeni spili, stalište zahtevno. TFF uključuje izvanredno bogat izdanje.

● *Severitatea peisajului îngrijit prezintă
caracteristici specifice. Rădăcinile
sunt foarte mici, dar în dezvoltare
activă și sănătoase.*

THY ONLY BÜROSU

BOMBALANDI: 5 ÖLÜ 63 YARALI VAR

İRİMİNİ TIRIĞI OLAN GÜN DE BU YAVRULARI YITİM BIRAKIYOTI...

© 2005 Blackwell Publishing Ltd, *Journal of Internal Medicine* 258: 105–112

● **Share:** [Get full access](#)
 Subscribe today for
 \$499.99/annum
 10 issues
 100% satisfaction
 guarantee

● **Charles York** will be teaching 9100 Yuma, Fresno 2400. Elizabeth Marsden, Saginaw, Michigan, is teaching 9100 Yuma, Fresno 2400. Elizabeth Marsden, Saginaw, Michigan, is teaching 9100 Yuma, Fresno 2400.

● **Tajiri:** "Tajiri" (Tajiri) is a word in the Tajiri language, which is a dialect of the Tajiri language. It is a word that is used to refer to a person who is a member of the Tajiri tribe. The word "Tajiri" is also used to refer to a person who is a member of the Tajiri tribe. The word "Tajiri" is also used to refer to a person who is a member of the Tajiri tribe.

The age associated with the onset of the disease is the most important clinical parameter, determining both prognosis and therapy. In the case of HUS, a mean age of 4 years has been reported, with the disease occurring more frequently after the age of 10 years, and less frequently before the age of 2 years. In the case of TTP, the mean age is 44 years, with the disease occurring more frequently in the elderly population.

© 2000 Blackwell Science Ltd, *Journal of Internal Medicine* 247: 395–401

Therefore, there may be a significant association between the use of a private nursing home and the presence of a nursing home in the area, which may affect the decision to use a private nursing home. The association between the use of a private nursing home and the presence of a nursing home in the area is not significant.

Belçika polisi hiçbir ipucu bulamadı

Extensive construction efforts will be under way in the coming months, according to the U.S. Army Corps of Engineers, which is leading the effort to build a new \$1.5-billion bridge over the Mississippi River in St. Louis. The new bridge will replace the old one, which is being demolished. The new bridge will be a cable-stayed bridge, and will be the longest of its kind in the world. It will also be the first bridge in the world to have a single tower. The new bridge will be built in two stages. The first stage will be to build the main span, which will be 1,800 feet long. The second stage will be to build the approach spans, which will be 1,200 feet long. The new bridge will be built in two stages. The first stage will be to build the main span, which will be 1,800 feet long. The second stage will be to build the approach spans, which will be 1,200 feet long.

As soon as light enters the eye, the sensitive photoreceptors (rods and cones) transform the information they receive into an electrical signal. This signal is then sent to the brain via the optic nerve.

© 1995 by American Psychological Association
0893-3200/95/\$04.00
DOI: 10.1037/0893-3200.10.4.475

- Many Americans are worried about the right to a fair trial. But the American Bar Association says that's not a problem.
- About 10 percent of people charged with crimes are held in jail before trial. That's a big number, says the American Bar Association.

These findings suggest that the use of a single, standardized, and validated instrument to assess the prevalence of depression in the community is feasible. The use of a single instrument may be particularly useful in large-scale, population-based studies where the use of multiple instruments would be impractical.

[illegible]

Abstract: This paper discusses the importance of the role of the state in the development of the economy. It argues that the state should play a more active role in the economy, particularly in the areas of infrastructure development and social services. The paper also discusses the importance of the role of the private sector in the economy, and the need for a more balanced approach to economic development.

Evren: «Anayasa rafa kaldırılmak için yapılmadı»

Source: "Methods of reproductive control adopted by women in the United States, 1960-1964." <http://www.cdc.gov/nchs/data/brb/brb1960-1964.pdf>.

Part 2.1.1.1
 1.1.1.1.1
 1.1.1.1.1.1

**Stylish, classy
young, elegant
luxurious**

...and the
...and the
...and the

«Onümüzdeki yolcu yere yıkıldı ve öldü»

• **Changpin's**
bustled up
to explain the
situation

● **Journalist** *Interview*
 (page 100) *Interview*
 (page 100) *Interview*

1,2,3,4,5,...Ve, 29. şehidimizi de verdik

Küpekleğin hedefi, bu kez Otuzuncu'daki
Askeri Ataşemizi Albay Altınkaray oldu

Hep onlar mı vuracak!

10 kez bir
söyleniyor

Hürriyet

Evren: "Devletimiz gücünü gerekli yer ve
zamanda kullanacaktır"

Bekliyoruz Paşam

**Sunalp: "Öz
evladımı
kaybetmiş
gibiyim..."**

• "Devletimiz gücünü gerekli yer ve zamanda kullanacaktır"
• "Onu kahpece
arkadan
vurdular..."

• "Onu kahpece
arkadan
vurdular..."

• "Onu kahpece
arkadan
vurdular..."

• "Onu kahpece
arkadan
vurdular..."

• "Onu kahpece
arkadan
vurdular..."

**Devletimiz gücünü
gerekli yer ve zamanda
kullanacaktır**

**"ASALA'yı barındırmak
Rumlar için hata olur"**

Özel timler hazır

Canada

Armenian terrorists set up secret cell in Toronto

By Dave Todd
Journal News

TORONTO — Armenian terrorists, based in Lebanon and bankrolled by Libya and the Soviet Union, have established an underground cell in Toronto — to the deep alarm of RCMP intelligence people and local police.

The group, which calls itself the Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA), but goes by several other names, is dedicated to the creation of a Marxist-Leninist state in what it calls "historic Armenia" — a large area of eastern Turkey and southwestern Russia north of the Turko-Soviet border.

ASALA is the vanguard element of a multi-headed political movement first formed about 10 years ago, now trained and equipped with the assistance of hardened Palestinian guerrillas, with whom it is closely associated.

Canadian involvement centres on recent murder attempts in Ontario cities, the two most notable being a dramatic April assassination bid in Ottawa and an earlier effort in Toronto, possibly bungled deliberately as a warning.

The Ottawa incident was the shooting of Turkish embassy official Kemalettin Karli Gungor outside his apartment. He is still recovering in a hospital in the capital.

The attack on Gungor was followed by a series of unpunished incidents elsewhere, which only now are

coming to light.

For the most part, they involve extortion attempts on Armenian-Canadians, in order to raise funds for a projected campaign of insurgency in the Middle East.

But the money that ASALA terrorists are trying to pull from Armenians in Canada and the U.S. isn't coming loose easily.

Earlier this year, according to Metro Toronto police and the RCMP Security Section, a group of Armenian Secret Army operatives failed in an attempt to pressure wealthy Armenians in the city into support for their cause.

But after picking up several suspects who have now been refused bail — so seriously are they regarded — police, and politicians too, fear vicious retaliation.

There is no question of the Armenian Secret Army's capacity for violence.

ASALA says the Turkish government waged a war of genocide against Armenians during the First World War which led to the death in 1915 of 1.5 million people in what was then the Ottoman empire.

The Turks have consistently disputed this.

While Armenian nationalist groups have pressed their case for seven decades, it's only in the past 10 years that their territorial claims have reached fever pitch.

Now it's Canada's turn to find out why, it seems.

Four Armenians, rumored to be ASALA agents, appeared in provincial court in Toronto on Thursday

and were remanded in custody on extortion charges.

Police contend the four are from a 12-member terrorist cell in Toronto that they've been keeping tabs on for months.

After the four were denied bail last week, a bomb was planted — but defused before it exploded — at an Air Canada terminal in Los Angeles.

ASALA claimed responsibility for the attempted bombing. Three people, non-American residents, were arraigned in connection with the incident earlier this week before a U.S. federal judge in southern California.

But authorities are nervous.

An FBI spokesman in Washington told Southern News that concerns about activities by the Armenian Secret Army and organizations affiliated with it — such as the Justice Commanders of Armenian Genocide — is increasing.

While most of the incidents in North America so far have occurred in California, where most of the continent's 660,000 Armenians live, the base of operations appears to be expanding.

What has security officials in both Canada and the U.S. especially concerned are the ties that bind ASALA, associated Armenian terrorist groups and other groups, among them "suicide squads" pledged to carry out kamikaze missions in support of the Armenian nationalist cause.

Last September, an ASALA suicide commando group raided the Turkish embassy in Paris, taking 51 hostages. Other attacks have occurred in cities as far removed as Sydney, Boston and Geneva.

ASALA operatives are known to have trained in Lebanon and South Yemen, alongside members of the Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP).

Metro Toronto police say pressure activities and extortion attempts by secret Armenian army may be vastly understated.

"We want to encourage people in the Armenian community to come forward," Metro Police Inspector Jean Boyd said Thursday. "We're very concerned."

So is the Canadian government. In the wake of a bombing attempt in Los Angeles that followed denial of bail last month to the Toronto ASALA suspects, the External Affairs department has issued a worldwide warning to Canadian diplomatic officials and business executives.

In the past, violent acts against nationals of countries accused of suppressing the Armenian liberation movement have followed closely on the heels of punitive action.

The warning of anti-Canadian reprisals is being taken to heart especially by Air Canada. Earlier this week, a Toronto spokesman said Thursday, airline security officials issued a detailed list of security measures to its offices around the world.

Five faces of terror

Charged as Armenian avengers

[illegible]

Arrived without incident by FBI agents at the nearby grand residential hotel was Marvin John (alias) 30, of Conga Park, Calif. DeLoach was assigned to assist in taking over and taking to an officer.

closed lawsuit, which he is being held in lieu of \$1 million, half, the lawyer, Atkinson, was told. He is charged with conspiring with

The absence of FIM and Lb. *At* variants at both nests suggests that other suspected termites are being sought. A source at the larger terminal and its neighbors considering the birth was never picked up, indicating that others may be involved.

Wagstaff spokesman Phil Greenbaum said the State Police would report once a German diplomat is safely out the airport surrounding the explosives. It came into the airport between 1 and 1:30 p.m. Flying almost

^a Synthesized from 40.0 g (0.20 mol) of 1,2-dichloroethane.

There was no explanation, however, for the persistent odor that still clung to the wreckage. The crash debris around the explosion victims. The stink of dynamite could easily have escaped the jet in the air. Otherwise not.

Simultaneous with DeLoach's arrest, two members of the Justice Commission for the Attorney General — with which DeLoach was linked — were arrested on similar charges in a police dragnet in the Los Angeles area.

FBI and Justice Department officials declined yesterday to refuse to answer any questions regarding

the nature of the alleged plot, the intended targets of the conspiracy or the availability of further assets.

The FBI and the Justice Commission have agreed to investigate the activities of bombings in the Los Angeles area since 1960, directed at foreign diplomats and consulates.

The Justice commissioners have claimed responsibility for bombings and killings in the Los Angeles area, most committed in Turkish diplomatic areas.

The group also claimed responsibility for the brutal assassination of the Turkish consul for New England, Mehmed R. Gunduz, who was gunned down while stopped in traffic near Union Square in Somerville last May.

1915 killings recalled

The product markets, bakeries and grocers parties along Wakarusa's St. Andrew Street just three miles to English, Arabic, Greek and Armenian, and the parties and events are, often in broken English, that they come from throughout the Middle East.

Yet among the Greeks, Arabs, and Germans, it is the Armenians who dominate the press population. It is the Armenians who say they will never forget what happened in Turkey. And, it is the Armenians who don't want their names listed in any way with disownments of the various names of the Justice Committee for Armenian Genocide.

"When something happens, the governmental system in Haiti and weaker people," said the Rev. Thomas Hagopian, pastor of St. Raphael's Armenian Apostolic Church. "The FBI seizes people's homes. When something bad happens they just sit. The Armenians, the Assyrians. They don't talk about the good things that Armenians have done in this country. They are afraid that the politicians."

The museum's frequency of about 20,000 visitors a year is one of the department's goals.

What the scientists said they would'st forget was the galaxy of

the first half of the century. They charge that in 1950 alone, 3.4 million Americans were unemployed.

I really don't like onions, but I don't own a car, so I go by. It's impossible to argue and stay with my grandfather and my mother, and a husband who left Turkey 2 years ago.

Slain consul's widow 'having a hard time'

By JAMES CONNOLLY
Mabel Gaudin, widow of the
British secretary-general for New
England said yesterday that she is
not going to find the money to ac-
quaint her husband's murder in their
11-year-old son.

"I'm having a hard time, especially trying to explain it all to my son," said Gordon from her kitchen home. Her husband, Arthur B. Gordon, who ran an imported goods business in Cambridge, was arrested May 1 by a graduate, near Union Square, just after 10.

The Justice Department of the American Legislative elected responsibility for that ill-fated battle.

"I'm just trying to manage trying to get by without him, without our main source of income. I have to explain to our son. I'll just have to remind him to be someone who may as well be a good man, always trying to help others, including Armenians," Gushk said somberly.

The suit that New Zealand's over-
sight imports to Central America
were of a March 22 finding, it was

Continued through the Turkey
American Cultural Council of the
Embassy, Mund Surdas questions
American charges that 12 million
Armenians were killed by Turkey.

The sign also doesn't ask people to believe that gay or lesbian but not pregnant prostitutes, the United Nations and the League of Nations who also says "unmarried young."

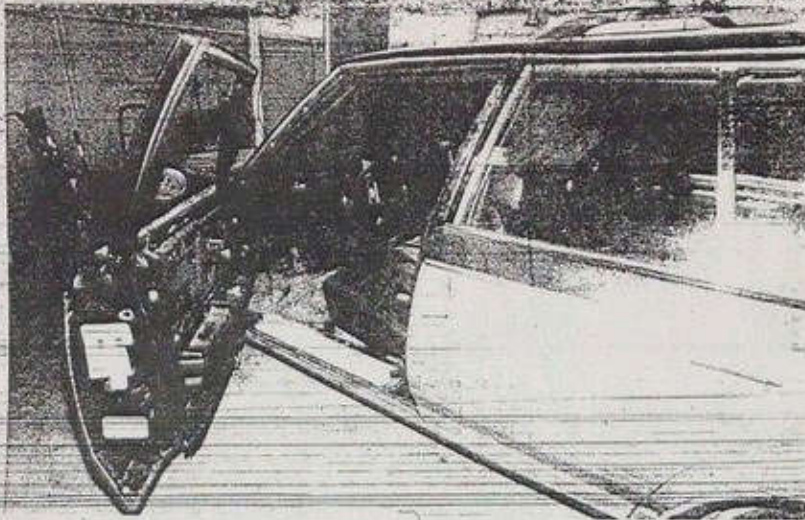
FLASHBACK

Ernstbrocken, West *Grandfather of Ernest of her husband, Otter, who was killed in World War I.*

Terrorists reach Ottawa

Shooting part of worldwide pattern of Armenian assassinations

Turkish ambassador General Turgut Sunalp says Kani Gungor was an easy target for assassins because he did not have the protection given higher-ranking officials.

Ottawa police Staff Sgt. Tony Gagner called for an ambulance and backup force after assessing the condition of the critically wounded diplomat.

Canadian Armenians voice grievances against Turkey in Ottawa demonstration two years ago

'Easier for them to go for low-level staff'

By Chris Hall

Ottawa Post Staff Writer

A Turkish diplomat, whose wife was killed in a bombing, was shot and injured in Ottawa on Friday and is out of danger after being shot in a terrorist attack.

Kani Gungor, 32, the Turkish ambassador's aide in Canada, was shot in the chest.

Canada still considered safe posting

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : İsmail ÇEVİKBAŞ

Doğum Yeri ve Yılı :

Medeni Hali :

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Erciyes Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Sos. Bil. Öğrt.

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / Sosyoloji

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk – Kazak
Üniversitesi / Sosyal Bilimler Fakültesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1.İngilizce / Temel

İş Deneyimi :

1. Süleyman Demirel Üniversitesi / Memur / 05.09.2008 – 05.05.2014

2. Cumhuriyet Ortaokulu / Öğretmen / 05.05.2014- ...